

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ТИТИКАЛО ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 658.014.656:108 (043.3)

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОСТОРОВО-ПРОЦЕСНОГО УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ
ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2022

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному авіаційному університеті Міністерства освіти і науки України.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Прохорова Вікторія Володимирівна,
Українська інженерно-педагогічна академія,
завідувач кафедри економіки та менеджменту;

доктор економічних наук, професор
Гораль Ліліана Тарасівна,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, професор кафедри
фінансів;

доктор економічних наук, професор
Тульчинська Світлана Олександрівна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря
Сікорського», завідувач кафедри економіки і
підприємництва.

Захист відбудеться «08» грудня 2022 р. о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.02 у Національному авіаційному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 03058, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1, корпус 1, ауд. 334.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: 03058, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1 та на сайті Національного авіаційного університету: <https://er.nau.edu.ua/>

Автореферат розіслано «08» листопада 2022 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к.е.н., доцент

Наталія КРАВЧУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні зміни в економічному середовищі функціонування підприємств машинобудування в контексті прогнозування тенденцій формування просторових імперативів розвитку з огляду на побудовані взаємозв'язки забезпечення економічного потенціалу та інтересів суспільства потребують формування адекватного теоретико-методичного обґрунтування пріоритетів та інструментів використання економічного потенціалу підприємств. Процеси господарювання на кожному підприємстві пов'язані з безперервними структурними трансформаціями та адаптацією до них. Підприємство може функціонувати та реалізовувати поставлені перед ним стратегічні цілі тільки в тому випадку, якщо його структурно-організаційні трансформації забезпечують відповідний рівень економічного потенціалу та адаптовані до змін та вимог наявного економічного середовища.

Вимоги до структурно-організаційних перетворень надходять як зсередини підприємства у вигляді потреб у ресурсах, забезпечення економічних інтересів, необхідності модернізаційних перетворень та очікувань щодо зростання вартості підприємства, так і ззовні у вигляді зростаючих процесів цифровізації, конкуренції, технологічних інновацій, нового законодавства, тиску соціальних чинників.

Завдяки наявному економічному потенціалу підприємства здатні проводити системно-інтегровані перетворення як за критичного фінансового стану, так і з метою запобігти негативному впливу кризових процесів і проводити заходи превентивного порядку для забезпечення адаптаційно-гармонізованих зрушень.

Інноваційна активність підприємств, зміни, що відбуваються в їхній господарській діяльності, динаміка зовнішнього середовища зумовлюють потребу в управлінських впливах у просторі та часі.

Дослідженню проблематики ціннісно-орієнтованого управління підприємством присвячено значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених: Р. Каплан, Д. Нортон, М. Хаммер, К. Безгін, Дж. Чампі, Н. Васюткіна, Л. Гораль, І. Гришина, М. Данилюк, Т. Косова, К. Разумова, С. Смерічевський, А. Квілінські. Однак зазначені науковці не розглядають економічний потенціал як мережу зв'язків при прямому та оберненому впливі.

Розроблення окремих аспектів механізму формування процесно-орієнтованого управління економічним потенціалом підприємства знаходимо в працях таких науковців, як: О. Ареф'єва, К. Баркова, Л. Гораль, Т. Лепейко, Н. Касьянова, І. Мягих, В. Прохорова, С. Тульчинська та інші. Разом з тим низку питань щодо визначення концептуальних основ просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в сучасній науковій літературі досліджено недостатньо повно. Особливої актуальності

набуває формування методологічного підходу до створення концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства.

Теоретичні та практичні аспекти оцінювання та аналізу економічного потенціалу підприємств досліджували: С. Ареф'єв, О. Ареф'єва, О. Гончар, О. Ємельянов, А. Ковальчук, Н. Касьянова, А. Квілінський, С. Кобець, В. Козик, Л. Лесик, О. Маслак, С. Пілецька, В. Прохорова, Є. Ткаченко, С. Тульчинська, В. Чобіток, Т. Шабатура. Водночас у зв'язку з постійним характером змін у середовищі функціонування підприємств концептуальні основи оцінювання економічного потенціалу потребують оновлення та доповнення.

Надзвичайно високий інтерес до генерування методології формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, а також використання у всіх сферах практичної діяльності промислових підприємств, пов'язаний як зі зростанням місця і ролі економіки знань та інноваційних можливостей управління ними як системи, так і з ефектами глобалізації, серед яких має бути виділена домінуюча тенденція підтримання стратегічної стабільності діяльності і розвитку.

Необхідність подальшого удосконалення наявних і розроблення нових методологічних положень та прикладних аспектів зумовила актуальність теми дисертації, її логіко-структурну побудову, предмет, об'єкт, основну мету й завдання обраного напрямку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи пов'язана з науково-дослідними роботами, які виконувалися у Національному авіаційному університеті, зокрема з науково-дослідною роботою кафедри економіки повітряного транспорту «Управління сталим розвитком інтеграційних процесів підприємств повітряного транспорту в міжнародному просторі» (номер державної реєстрації 0118U004287), де здобувач теоретично обґрунтував сутності та характеристики управління підприємством; «Мотиваційне управління економічними системами в умовах інтелектуально-цифровізаційної трансформації» (номер державної реєстрації 0121U113066), де здобувач удосконалив наукове підґрунтя щодо парадигми постіндустріального розвитку, яка включає цифрову, інформаційну, просторову економіку та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення та наукове обґрунтування теоретико-методологічних, методичних і практичних рекомендацій щодо просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах постіндустріального розвитку.

Відповідно до поставленої мети в роботі було розв'язано такі завдання:

- дослідити теоретичні засади обґрунтування сутності та характеристики управління підприємством; систематизувати підходи до формування економічного потенціалу та чинники впливу на функціонування в умовах постіндустріального розвитку підприємства як об'єктивного підґрунтя для

розвитку підприємства; розробити парадигму генезису теорій економіки щодо постіндустріального розвитку суспільства як основи просторового і процесно-орієнтованого управління;

- сформувати методологічний підхід щодо створення концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства на основі розробленої моделі та запропонувати методологічне підґрунтя формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства;

- розробити концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління економічного потенціалу підприємства з урахуванням функціональних особливостей економіки знань та цифровізації, економіки послуг та адаптивних змін, креативної економіки та модернізаційного оновлення;

- проаналізувати тенденції, закономірності макроекономічних передумов функціонування і розвитку підприємств машинобудування та економічні імперативи, а також суперечності розвитку промисловості в контексті економічних інтересів підприємств; визначити та продіагностувати стимулятори та дестимулятори державного регулювання функціонування і розвитку підприємств машинобудування, які впливають на економічний потенціал підприємства;

- обґрунтувати функціонально-структурну модель взаємозв'язку економічних інтересів підприємств та економічного потенціалу, їхнього розвитку на підставі доведеної необхідності їх врахування під час визначення складових економічного потенціалу підприємств;

- розглянути процес еволюції сутності та характеристики просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств з урахуванням генезису концептуальних поглядів щодо процесного управління підприємства і дослідити процеси, передумови та суперечності просторово-процесного управління в постіндустріальному суспільстві, на основі яких виробити теоретичні підходи в досліджуваному контексті як підґрунтя забезпечення розвитку;

- визначити структуру економічного потенціалу та чинники впливу на функціонування та розвиток промислового підприємства в просторово-процесному управлінні підприємством на основі формування ключових принципів постіндустріального розвитку;

- розробити концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління, який побудовано на основах консолідації процесів, передумов та суперечностей розроблення теоретичних та інструментальних засад формування організаційно-економічного механізму;

- запропонувати теоретико-методичний підхід до обґрунтування пріоритетів, а також інструменти, що забезпечують використання економічного потенціалу підприємств на підставі оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу машинобудівних підприємств;

- удосконалити науково-практичний підхід до оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу машинобудівних підприємств та науково-методичний підхід до формування просторового позиціонування підприємств в умовах постіндустріального оновлення на підставі запропонованої матриці;

- розробити інтегрований підхід до формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом в умовах неотехнологічного відтворення і запропонувати збалансований механізм формування стратегії машинобудівного підприємства в процесі трансформацій та просторово-процесного управління в умовах неоіндустріального розвитку;

- сформувати підхід до моделювання процесів рефлексивного просторово-процесного управління складовими економічного потенціалу на підприємствах під час визначення джерела фінансування діяльності.

Об'єктом дослідження є процеси просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних засад, методологічного підґрунтя, методичних підходів і науково-практичних рекомендацій щодо просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах постіндустріального розвитку.

Методи дослідження. Науково-теоретичну й методологічну основу дослідження становили такі методи: *абстрактно-логічний* – для обґрунтування теоретичних основ формування просторово-процесного управління підприємств; *методи системного, теоретичного та ретроспективного аналізу* – для узагальнення й систематизації наукових досліджень складових та етапів постіндустріального розвитку; *аналізу та синтезу* – для встановлення передумов й особливостей формування просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства; *економічного та статистичного аналізу* – для виявлення й узагальнення сучасних тенденцій та економічних проблем економіки України як основи джерел розвитку підприємств; *порівняння та систематизації* – для виявлення основних сучасних тенденцій управління випереджувальним розвитком економічного потенціалу підприємств; *економічного, системного та порівняльного аналізу* – для формування теоретичних гіпотез; *дедукції* – для виділення окремих чинників, що впливають на управління економічним потенціалом, й окремих складових економічного потенціалу; *узагальнення та синтезу* – для формування наукового підходу щодо управління випереджувальним розвитком потенціалу підприємств; *групування і системного аналізу* – для обґрунтування взаємозв'язків між складовими економічного потенціалу та інтересів машинобудівних підприємств; *загального й особливого* – для дослідження наявних підходів до визначення складових економічного потенціалу промислових підприємств; *кластеризації* (із попереднім використанням принципу Парето) – для об'єднання підприємств у кластери за рівнем обґрунтованих показників; *експертних методів* – для визначення основних тенденцій економічного потенціалу; *головних компонент* у кореляційно-регресійному аналізі – для формування і

розрахунку інтегрального показника економічного потенціалу в умовах структурно-організаційних трансформацій; *екстраполяції* – для розроблення регресійних моделей; *графічного аналізу* – для наочного відображення отриманих результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становили вітчизняні та зарубіжні наукові публікації, офіційні статистичні матеріали, законодавчі та нормативні акти державного та міжнародного значення, дослідження міжнародних організацій, компаній та рейтингових агентств, дані бухгалтерської звітності підприємств України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних і методологічних основ просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах постіндустріального розвитку, у тому числі:

вперше:

сформовано методологічний підхід щодо створення концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, який базується на перманентному розвитку його інтеграційних властивостей, що зумовлюють вибір і просторову побудову складових економічного потенціалу як багаторівневу структуру з вкладених взаємопов'язаних і зумовлювальних елементів на підставі багаторівневого науково-методичного забезпечення, що створюють необхідний простір для визначення напрямку підвищення ефективності функціонування підприємства відповідно до стратегічних перспектив на ринку, наявної конкурентної позиції, обраних функціональних стратегій, комплексності підходу до інтелектуалізації управління та дозволяють управляти адаптаційними процесами в умовах постіндустріального розвитку;

розроблено концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління, побудованого на підставі консолідації процесів, передумов та суперечностей розроблення теоретичних та інструментальних засад формування організаційно-економічного механізму, який включає концептуальну модель просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, що складається з мети, цілей, методів, визначених взаємозв'язків складових, функцій та об'єктів управління, функціональна характеристика яких зумовлена впливом зовнішнього та внутрішнього середовищ з урахуванням відповідної ієрархії і завдань просторово-процесного управління, ґрунтуючись на його загальних та специфічних принципах;

розвинуто парадигму постіндустріального розвитку суспільства для формування тріади: економічний потенціал підприємства, просторово-процесне управління, тип економіки на підставі трансформації і контекстної залежності теорій економіки, яка спирається на генезис теорій економіки, на потребу в інтелектуалізації суспільного оновлення, технології реалізації економічних інтересів, зміни наповнення стратегічних і соціальних детермінант, а також базується на становленні теорії управління і концепції

формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління через раціоналізацію просторів прийняття управлінських рішень, що ґрунтується на сучасних тенденціях побудови нових платформ щодо основних напрямів розвитку, проблемній орієнтації та властивостях економічного потенціалу підприємства;

розроблено методологічні положення формування цілісного уявлення про закономірності та особливості просторового розвитку економіки на засадах процесів постіндустріального розвитку як осередків координації та акумуляції економічних і соціальних взаємозв'язків між окремими економічними суб'єктами та функціонування цілісних просторових систем, що базуються на об'єктивній основі визначення сутності науки як суперечливого напрямку позитивного або негативного впливу на соціально-економічне середовище в аспекті використання креативних методів та методологічних парадигм у наукових дослідженнях, що є підґрунтям для формування просторово-процесного управління через системи і механізми удосконалення економічного потенціалу підприємства, орієнтовані на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств;

удосконалено:

функціонально-структурну модель взаємозв'язку економічних інтересів підприємств та економічного потенціалу, їхнього розвитку на підставі доведеної необхідності їх врахування при визначенні складових економічного потенціалу підприємств, що, на відміну від наявних, ґрунтується на проведеному аналізі сучасних підходів до визначення складових економічного потенціалу підприємств, а саме: функціонального, ресурсного та змішаного. Виокремлено детермінанти формування складових економічного потенціалу промислових підприємств, які визначають необхідність виділення окремих складових у межах дослідження економічного потенціалу машинобудівних підприємств, що дозволило виокремити складові економічного потенціалу підприємств з урахуванням економічних інтересів в умовах становлення просторової економіки, до яких віднесено реструктуризаційно-модернізаційну, інновінгово-інтелектуальну, компетентнісно-функціональну, ринково-відтворювальну, на підставі яких визначено основні напрями управління економічним потенціалом для досягнення максимального ефекту діяльності підприємства в умовах інноваційного розвитку;

теоретико-методологічний підхід до забезпечення державного регулювання підприємств у сфері формування системи економічних знань щодо функціонування просторової економіки з позиції виникнення, формування, реалізації, узгодження та балансування економічних інтересів, який, на відміну від наявних, включає обґрунтований взаємозв'язок економічних інтересів і потреб як підприємства, так і держави, які можна забезпечити через інструменти системи стимуляторів і дестимуляторів державного регулювання в період трансформацій та неоіндустріалізації, що дозволяє забезпечити функціонування і розвиток підприємств машинобудування в таких напрямках, як податкове, грошово-кредитне,

бюджетне, інвестиційне, соціальне, інноваційно-технічне, безпекове регулювання;

науково-методичний підхід до формування просторового позиціонування підприємств в умовах постіндустріального оновлення, який, на відміну від наявних, включає розроблені і функціонально насичені етапи, на підставі яких сформовано розуміння поточного стану і тенденцій у розвитку підприємства; запропоновано управлінські рішення для підтримання необхідного рівня економічного потенціалу підприємства, що дозволяє порівнювати підприємства між собою, органічно поєднуючи аналіз економічного потенціалу підприємства через комплексну та приватні оцінки його складових, стратегічно корегуючи процес прийняття управлінських рішень щодо підвищення рівня економічного потенціалу шляхом розроблення стратегії управління економічним потенціалом у процесі структурно-організаційних та адаптивно-гармонізаційних трансформацій;

інтеграційний підхід до формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом в умовах неотехнологічного відтворення, який, на відміну від наявних, ґрунтується на забезпеченні дієвості просторово-процесного управління підприємства, складових комплексного підходу формування можливостей економічного потенціалу підприємства в інтеграційному процесі, схемі розроблення моделі просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, визначених етапах його побудови. Розроблені елементи як єдине ціле дозволяють за потреби впливати на зовнішній та внутрішній простори, обирати необхідні елементи економічного потенціалу й інтегрувати їх, щоб оптимізувати використання ресурсів, забезпечити здійснення управлінських інновацій, розвиток здатностей змінювати складові при стратегізації;

дістало подальшого розвитку:

категоріальний базис предметної площини просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства через уточнення визначення просторово-процесного управління як виду згармонізованого впливу на економічну діяльність та систему ресурсного забезпечення взаємодії між елементами створення продуктів, який, на відміну від наявного теоретичного інструментарію, передбачає впровадження в науковий обіг таких понять, як «просторово-орієнтоване», «просторовий» та «трансформація», які повною мірою здатні характеризувати кінцевий результат від оновлення в умовах постіндустріального розвитку та використання складових економічного потенціалу в процесі структурно-організаційних та адаптивно-гармонізаційних трансформацій економічного середовища та деталізувати розуміння важливості інтелектуалізації економічного потенціалу підприємства поряд з уточненням об'єкта і предмета теорії – просторово-процесного управління;

науково-практичний підхід до діагностики нарощування економічного потенціалу підприємств у контексті забезпечення розвитку на постіндустріальному підґрунті та Індустрії 4.0, у якому, на відміну від

наявних, розширено дослідницький інструментарій щодо проведеного дослідження чинників впливу на нарощування економічного потенціалу підприємств машинобудування шляхом поглибленого аналізу тенденцій розвитку галузі, дослідження макроекономічних передумов управління економічним потенціалом промислових підприємств, що дозволить ураховувати стан економічного середовища та визначати перспективи розвитку промислових підприємств у найближчому майбутньому, що дозволило врахувати складові фінансового потенціалу;

теоретико-практичний підхід до формування та удосконалення економічного потенціалу підприємств в умовах структурно-організаційних трансформацій, що, на відміну від наявних, складається з алгоритму теоретико-методичного підходу щодо його формування та оцінки в процесі структурно-організаційних трансформацій і моделі кореляційної залежності інтегрального показника економічного потенціалу від показників виділених його складових, розробленої системи адаптації через моніторинг його стану, резервів, та оцінювання; експертних методів для визначення основних тенденцій економічного потенціалу; головних компонент у кореляційно-регресійному аналізі для формування інтегрального показника економічного потенціалу підприємств, що дозволяє запропонувати систему дій ад'єктивного характеру на операційному та тактичному рівнях управління;

збалансований організаційно-економічний механізм формування стратегії управління економічним потенціалом у процесі структурних перетворень, який, на відміну від наявних, через узгодженість етапів формування стратегії управління економічним потенціалом машинобудівних підприємств досягається завдяки наявності механізму її розроблення, який слід розуміти як систему організаційно-економічних методів, інструментів і прийомів, ієрархії цілей з їх змістовим наповненням, систему загальних принципів та розробленої матриці взаємозв'язку просторів за рівнями економічного потенціалу підприємства та форми фінансування, які в цілому забезпечують ефективний рух інформаційних потоків для прийняття управлінських рішень та досягнення відповідного рівня економічного потенціалу машинобудівних підприємств в умовах постіндустріального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і висновки, наведені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, упровадження яких сприятиме реалізації запропонованих підходів до просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств в умовах постіндустріального розвитку. Отримані наукові результати впроваджено на державному, регіональному рівнях та на рівні підприємств, а саме:

на регіональному рівні: Київська обласна рада VIII скликання (довідка № 1366/01 від 12.09.2022) – практичне застосування запропонованого автором теоретико-практичного підходу до забезпечення державного регулювання підприємств у сфері формування системи економічних знань щодо функціонування просторової економіки з позиції виникнення,

формування, реалізації, узгодження та балансування економічних інтересів зацікавлених сторін; *Солом'янська районна державна адміністрація в місті Києві* (довідка № 108-7368 з від 12.09.2022) – розроблена автором платформа постіндустріального розвитку створює підґрунтя для впровадження переваг економіки знань, інформаційної і поведінкової економік;

на рівні підприємств: у діяльності *Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (УКРПАТЕНТ)* (довідка № 72-д від 19.10.2021) – формування системи процесно-орієнтованого управління економічним потенціалом підприємств в умовах інноваційно-цифровізованого розвитку економіки має практичну цінність та дозволяє оптимізувати стратегії розвитку для підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. *ТОВ «ДЕЛЬТА СТРОНГ»* (довідка № 26.07 від 09.08.2022) – теоретико-методичний підхід до формування та удосконалення економічного потенціалу підприємства в умовах структурно-організаційних трансформацій. Запропонований методичний підхід дозволяє оперувати значним масивом різних за обсягами даних та визначати структурно-організаційні взаємозв'язки між показниками, що зумовлюють локальні складові економічного потенціалу та його забезпечення. *ТОВ «Білоцерківський аероклуб «Пілот»»* (довідка № 82.19 від 16.11.2021) – методологічний підхід щодо формування процесно-просторового управління економічним потенціалом на основі розробленої моделі, що дозволяє побудувати систему показників оцінки економічного потенціалу підприємств і дає можливість аналізувати його структурні елементи, а також отримати економетричні прогностичні моделі сценаріїв розвитку економічного потенціалу підприємства; *«Асоціація митних брокерів»* (довідка № 13/27 від 30.08.2022) – методично-практичний підхід, який дозволяє оперувати значним масивом різних за обсягом даних та визначати структурно-організаційні взаємозв'язки між показниками, що зумовлюють локальні складові економічного потенціалу та його забезпечення. *ТОВ «ПЕРСПЕКТИВА ОС»* (довідка № 47/2 від 18.12.2021) – виокремлення детермінант формування складових економічного потенціалу промислових підприємств, які визначають необхідність виділення окремих складових у межах досліджень економічного потенціалу машинобудівних підприємств. *Національний медичний університет ім. Богомольця* (довідка № 120/3 від 07.09.2022) – запропоновані автором наукові положення та практичні рекомендації впроваджені в практику виробничої діяльності, що дозволило провести деякі зміни щодо підвищення економічного потенціалу шляхом розроблення стратегії управління економічним потенціалом у процесі структурно-організаційних та адаптивно-гармонізаційних трансформацій підприємства.

Запропоновані автором наукові положення та практичні рекомендації використовуються в *Національному авіаційному університеті* на факультеті економіки та бізнес-адміністрування під час підготовки фахівців освітніх ступенів «бакалавр» та «магістр» спеціальності 051 «Економіка» для навчально-методичного забезпечення при викладанні дисциплін «Економіка і

організація інноваційної діяльності», «Основи управління ресурсними потоками», «Потенціал і розвиток підприємства», «Стратегічне управління та інноваційний розвиток підприємства», «Вартісно-орієнтовне управління підприємством», «Економіка підприємства» (довідка №11/102 від 07.09.2022).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторські розробки теоретичних, науково-методичних та практичних положень щодо просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств в умовах постіндустріального розвитку та розробки концептуальних підходів до формування систем забезпечення прийняття управлінських рішень, ефективності діяльності підприємства. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, автор одержав особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень здобувача. Особистий внесок автора в працях у співавторстві конкретизовано в списку опублікованих праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації дисертації було апробовано й схвалено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (Дніпро, 2018, 2019, 2020, 2021); «Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами» (Київ, 2019); «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права» (Полтава, 2019); «Economic and business administration development: scientific currencies and solutions» (Київ, 2020); «Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс» (Миколаїв, 2020); «Модернізація економіки: теоретичні засади та практика реалізації» (Запоріжжя, 2021); «Фінанси та підприємництво: стан, проблеми та перспективи змін у кризовій економіці» (Запоріжжя, 2021); «Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна політика» (Харків, 2021); «The modern trends in the development of business social responsibility» (Riga, Latvia, 2021); «Формування конкурентоспроможності національної економіки: трансформації в умовах розвитку інновацій» (Запоріжжя, 2021); «Економіка сьогодення в контексті глобальних змін суспільства» (Запоріжжя, 2021); «Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення» (Київ, 2021); «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (Berlin, Germany, 2021); «Rozwój społeczny wobec wartości etyka-technika-społeczeństwo» (Zabrze, Poland, 2021); «Наукові дослідження в сучасному світі економіки» (Дніпро, 2022); «Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами» (Київ, 2022); «Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення» (Київ, 2022).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи знайшли своє відображення в 47 наукових працях, серед яких: 2 статі в колективних

монографіях; 21 стаття в наукових фахових виданнях України, внесених до наукометричних баз даних; 1 стаття в зарубіжних виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 3 статті в зарубіжних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних (Scopus/Web of Science); 26 публікацій тез доповідей у збірниках за матеріалами конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 20,04 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 18,12 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи – 554 сторінки машинописного тексту. Дисертація містить 40 таблиць, з них 11 займають 15 повних сторінок; 109 рисунків, з них 20 займають 20 повних сторінок; 16 додатків – на 57 сторінках; список використаних джерел з 535 найменувань – на 55 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 437 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі на основі теоретичних узагальнень обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету й основні завдання, наведено методи дослідження, розкрито новизну і практичне значення одержаних результатів, зазначено форми їх апробації і використання.

У першому розділі **«Наукове підґрунтя формування просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств»** узагальнено теоретичні засади й обґрунтовано сутність та характеристики управління підприємством; досліджено еволюцію сутності типів управління в індустріальному й постіндустріальному середовищі; генезис теорій економіки щодо постіндустріального розвитку суспільства як основи просторового і процесно-орієнтованого управління, сформовано відповідну парадигму; розглянуто передумови й суперечності формування економічного потенціалу та чинники впливу на функціонування в умовах постіндустріального розвитку підприємства.

Визначено, що трансформаційні зміни визначаються перехідною фазою, яка охоплює як елементи індустріального суспільства (ресурсозалежна економіка, криза засобів виробництва, необхідність модернізації, упровадження інновацій тощо), так і формування постіндустріального та інформаційного суспільства (високий ступінь розвитку інформаційно-комунікативного середовища, розширення частки сфери послуг в економіці, перерозподіл ресурсів виробництва та ін.). Потреба в змінах характеру функціонування підприємства зумовлена світовими тенденціями розвитку, спрямованістю на збереження середовища, оптимізацію використання обмежених ресурсів.

Розглянуто теоретичні засади дослідження процесу управління підприємством, а саме: системний, функціональний підходи, процесний та їхні комбінації на підставі визначеного основного критерію і рушійної сили

перетворень, які є основою для формування управлінської діяльності і водночас передумовою і чинником ефективного функціонування та створення перспектив розвитку підприємств у постіндустріальному суспільстві. Схарактеризовано переваги й недоліки підходів до управління підприємства при забезпеченні ефективності прийняття рішень щодо його безперервного функціонування й розвитку.

На підставі узагальнення наукових підходів обґрунтовано, що просторовий розвиток організації бізнесу та вибір його оптимальних форм є основним чинником конкурентоспроможності економіки країни, адже дозволяє переформатувати ринкові сегменти, прогнозувати перспективні напрями, формуванню «точок зростання», забезпечити ділове співробітництво, здійснити активізацію місцевої (локальної) підприємницької ініціативи.

На основі систематизації наукових поглядів і сутнісних складових просторового розвитку, просторового управління, причинно-наслідкових зв'язків між об'єктивними процесами на підприємстві запропоновано методологічні положення просторово-процесного управління підприємством, оскільки стратегічні перспективи функціонування підприємств передбачають формування загальних закономірностей і специфіки управлінських цілей та на їх основі – визначення ознак для поділу просторів через їхню організаційно-економічну тотожність, подібність управлінських впливів.

Проведені дослідження дозволили обґрунтувати ознаки просторового управління, які відображають важливу характеристику простору – безперервність, що реалізується на таких рівнях управління, як оперативне, тактичне, стратегічне, а також полягає в безперервності прийняття управлінських рішень щодо ритмічної організації руху предметів праці в межах виробничого процесу, руху товарів на ринку при комерційному процесі в ринковому просторі.

У роботі розглянуто еволюцію поглядів учених на сутність категорії «постіндустріальне суспільство», розвиток категорійного апарату дослідників, місце в науковому дискурсі таких понять, як «постіндустріальна економіка», «креативна економіка», «економіка знань». З'ясовано, що концентрація уваги на формуванні та управлінні еколого-соціальними системами сприяла створенню парадигми циклічної та циркулярної економік, кожна з яких певним чином відображає процес взаємодії між людиною і природою для збереження і розвитку обох сторін, оновлення суспільних відносин на якісно новому рівні використання економічного потенціалу (рис. 1).

У межах парадигми генезису теорій економіки щодо постіндустріального розвитку суспільства як основи просторового і процесно-орієнтованого управління досліджено сутність понять «постіндустріальна економіка» та «постіндустріальне суспільство», їхній взаємозв'язок та взаємний вплив. Такий підхід дозволяє виокремити як взаємодоповнювальні галузі знань, так і методологічно відокремлені наукові напрями, які потребують різної архітектоніки відповідних платформ з урахуванням інформаційного насичення.

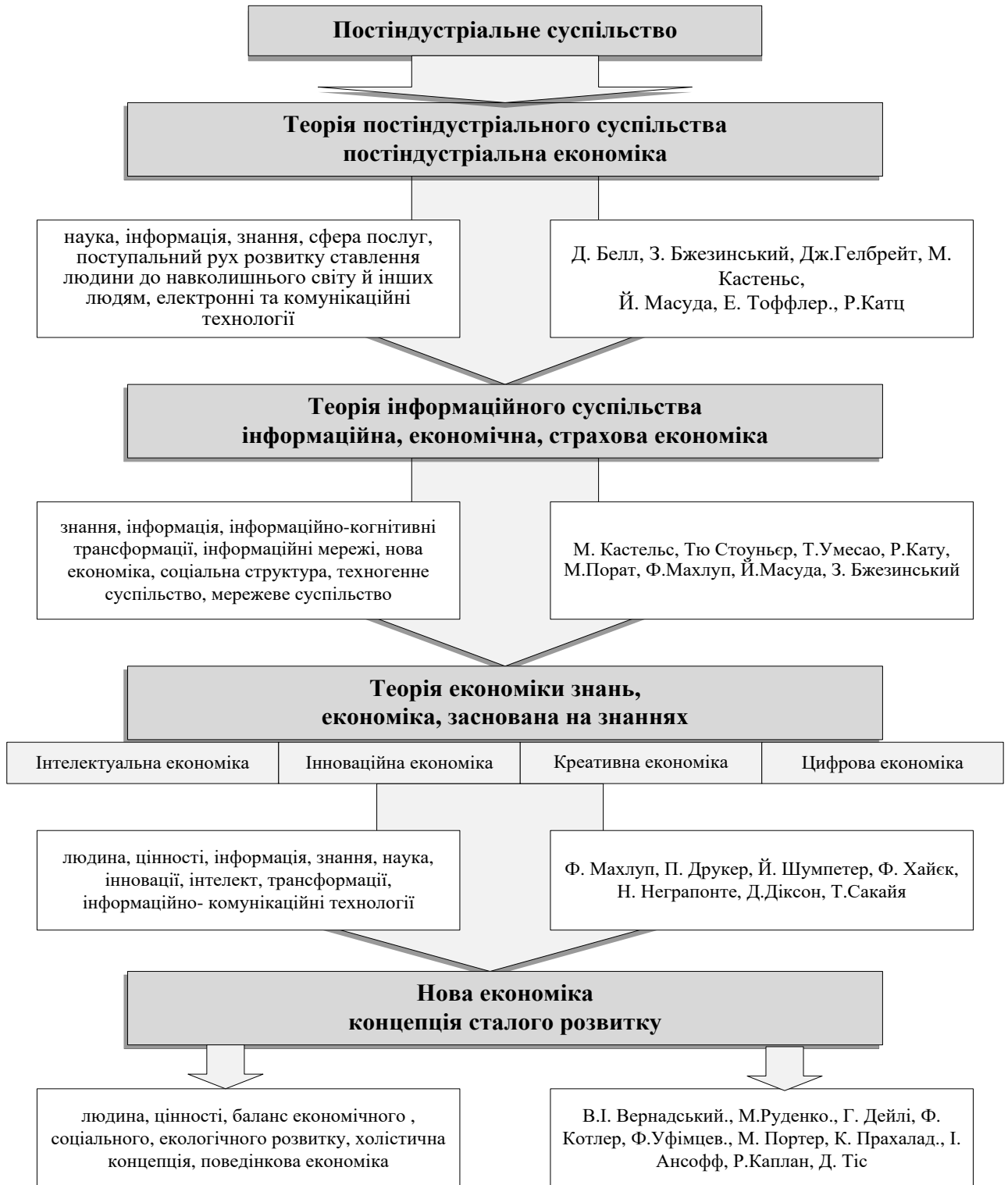

Рис. 1. Трансформація теорій економіки щодо постіндустріального розвитку суспільства

Виходячи з динаміки і якісної трансформації типів економік, слід визнати необхідність формування підходу до управління підприємствами як підґрунтя економіки країни на процесній і просторовій основі, що дозволить певним чином їх поєднати з позиції наявних продуктивних сил і охоплення простору їхньої взаємодії (рис. 2).

Рис. 2. Взаємозв'язок типів економік, підсистеми управління економікою та потенціалом підприємства

На основі проведеного дослідження ідентифіковано систему суперечностей, які супроводжують формування економічного потенціалу підприємства, забезпечення використання інноваційних технологій та техніки для підвищення ефективності діяльності підприємства. Це стає можливим на підставі гармонізації економічних інтересів зацікавлених сторін при встановленні стратегічних пріоритетів і тактичних заходів завдяки інформатизації і цифровізації комерційно-виробничих процесів.

У другому розділі роботи «**Теоретико-методологічні засади просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємствами**» розглянуто концептуальні засади формування просторово-процесного управління підприємством; визначено принципи просторово-процесного управління підприємством; проаналізовано його функціональні особливості та запропоновано методологічний підхід щодо створення концепції процесно-орієнтованого управління економічним потенціалом підприємств; запропоновано методологічне підґрунтя формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства.

На основі системного аналізу наявних підходів та критичного мислення щодо розвитку сучасної економічної думки узагальнено наявні підходи до сутності та визначення характеристик просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств. Проведений ретроспективний аналіз праць учених за останні два десятиліття щодо сутності поняття «економічний потенціал» дозволив виявити зміну в тенденціях розуміння та тлумачення цієї категорії.

У результаті дослідження розкрито особливості змін в управлінні бізнесом, що супроводжується переходом від функціонального управління до управління, орієнтованого на процеси на підставі процесно-орієнтованого підходу. Відповідно, економічний потенціал розглядається як мережа взаємопов'язаних рішень і процесів. Оскільки основними характеристиками економічного потенціалу є структура бізнес-процесів та взаємозв'язок між ними на різних рівнях, у яких здійснюються планування, контроль та коригування господарської діяльності, у підсумку підприємство отримує необхідний інструментарій для досягнення ефективного розвитку (рис. 3).

Рис. 3. Складові елементи просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства

Концепція просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства зосереджується на внутрішньоорганізаційних здібностях і не бере

до уваги зовнішніх можливостей кооперації та співпраці для забезпечення відповідного рівня економічного потенціалу. Інформація, що отримується на основі традиційного підходу до аналітичної діяльності, є статичною, розрізнені факти про поточний стан окремих складових бізнес-системи не дозволяють сформулювати цілісного уявлення про напрями змін ділового середовища. Розроблені на основі такої інформації стратегічні рішення можуть обернутися втратою конкурентоспроможності і прибутковості підприємства, що призведе до зниження економічного потенціалу, оскільки в сучасних умовах бізнесу важливо діяти швидше, ніж конкуренти, а не просто адаптуватися до ринку.

Запропонована концепція покликана усунути недоліки традиційного управління економічним потенціалом шляхом підвищення значущості дослідження динамічних характеристик бізнес-системи як під час розроблення, так і в ході реалізації стратегії, фокусуючи увагу не на окремих чинниках ділового середовища у фіксовані моменти часу, а досліджуючи їхній спільний вплив на функціонування і розвиток підприємства в процесі створення доданої вартості.

Розроблений методологічний підхід щодо формування концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства забезпечить переваги такого типу наукового обґрунтування стратегічних управлінських рішень (рис. 4).

Це зумовлює побудову системи показників оцінки економічного потенціалу підприємств і можливість аналізувати його структурні елементи з урахуванням взаємозв'язків і взаємозалежностей як єдине ціле, а також деталізувати кожен з них окремо; отримати економетричні прогностичні моделі сценаріїв розвитку економічного потенціалу підприємства; враховувати ті фундаментальні зміни, які відбуваються в динамічному зовнішньому середовищі під впливом процесів глобалізації.

Унаслідок проведеного дослідження визначено, що ефективність підприємства доцільно забезпечити, адаптуючи структуру виробництва (виробничо-технологічну та управлінську) до реальних потреб часу та простору, що дозволить знизити витрати за допомогою генерування методології формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств.

Формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, а також використання його в усіх сферах практичної діяльності промислових підприємств, пов'язаних як зі зростанням ролі науки та інноваційних можливостей системи управління, так і з ефектами глобалізації, дозволяє визначити панівну тенденцію зростання стратегічної нестабільності. Взаємозв'язок цих складових є підґрунтям до визначення впливу системи управління інноваційно-креативними знаннями, рівня розвитку економічного потенціалу та ефективно-результативного просторово-процесного управління (рис. 5).

Доведено, що формування методологічного підґрунтя створення системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства ґрунтується як на суспільному просторі в умовах стратегічної нестабільності, так і ефективного управлінні науковими теоріями та програмами, пов'язаними з використанням інноваційно-креативного мислення.

Рис.4. Методологічний підхід щодо формування концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства

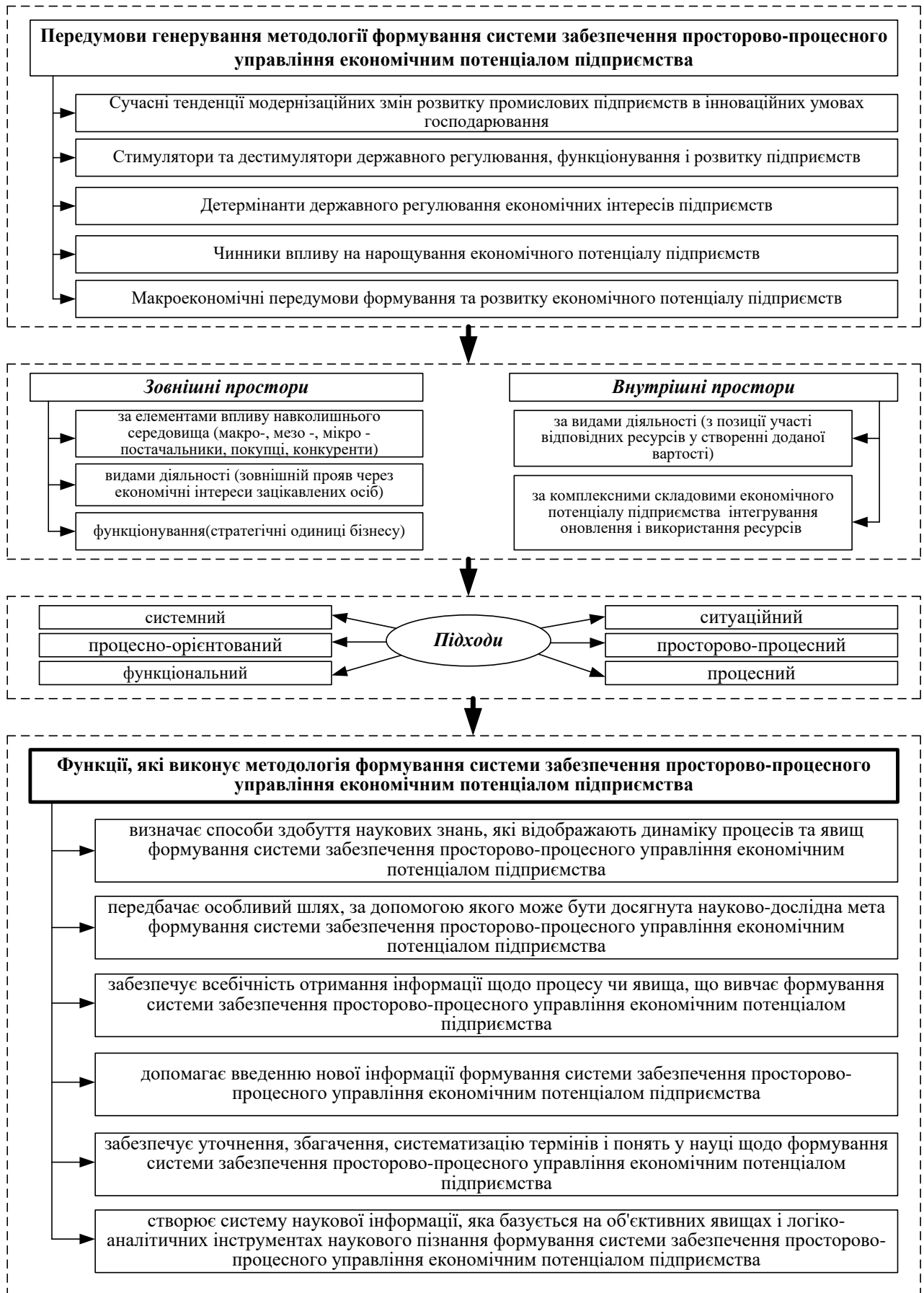

Рис. 5. Етапи формування методології розроблення системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства

Таким чином, генерування методологічного підґрунтя формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства має особливе значення з точки зору теорії, філософії та методології з урахуванням контексту й науково-філософського погляду.

У третьому розділі **«Макроекономічна діагностика функціонування і розвитку машинобудівних підприємств в умовах трансформаційних змін»** визначено макроекономічні передумови функціонування й розвитку підприємств машинобудування; проаналізовано тенденції, закономірності та проблеми розвитку машинобудівної галузі в Україні; визначено економічні імперативи й суперечності розвитку промисловості в контексті економічних інтересів підприємств; виконано системний аналіз стимуляторів і дестимуляторів державного регулювання функціонування й розвитку підприємств машинобудування; досліджено перспективи впровадження державних впливів і регуляторних заходів під час застосування нових науково-технологічних платформ на інноваційному підґрунті в умовах посилення технологічних викликів Індустрії 4.0., старт-галузей і підприємств.

Трансформаційні процеси, які впливають на діяльність та розвиток підприємств машинобудування, потребують постійних спостережень та діагностики, тому запропоновано в межах дослідження використовувати сформований автором теоретико-методичний підхід до проведення макроекономічної діагностики функціонування та розвитку машинобудівних підприємств, враховуючи умови трансформаційних змін (рис. 6).

У дисертаційному дослідженні визначено, що забезпечення відтворювальних процесів у національній економіці майже повністю втратило власний потенціал розвитку, що впливає на проблеми щодо відтворення основного капіталу країни, які є основними передумовами для формування забезпечення управління економічним потенціалом підприємств машинобудування. На підставі визначених і розглянутих основних макроекономічних передумов формування та розвитку економічного потенціалу підприємств машинобудування України схарактеризовано рівень економічного потенціалу машинобудівних підприємств на основі дослідження частки переробної промисловості у ВВП країни. Установлено наявність потенціалу розвитку галузі у вигляді наявної і модернізованої виробничої бази, можливості її відновлення та оновлення для створення продукції на основі вітчизняних науково-дослідних розробок для підвищення ефективності виробництва і реалізації у вибраних просторах.

Оцінка індексу промислової продукції в Україні за 2013-2020 рр. свідчить про суперечності розвитку промисловості як провідної галузі економіки країни, що відображається в нестабільній динаміці індексу промислової продукції за досліджуваний період. Так, найнижче значення показника було у 2015 році (87,7%), а у 2016 році ІПП зріс майже на 17% до 104,0%. У 2019 та 2020 роках знову відбувається скорочення показника, що може свідчити не лише про наявні проблеми з виробництвом та реалізацією продукції, але й про перерозподіл ресурсів промислових підприємств у напрямі інноваційних трансформацій промисловості України в умовах посилення технологічних викликів Індустрії 4.0.

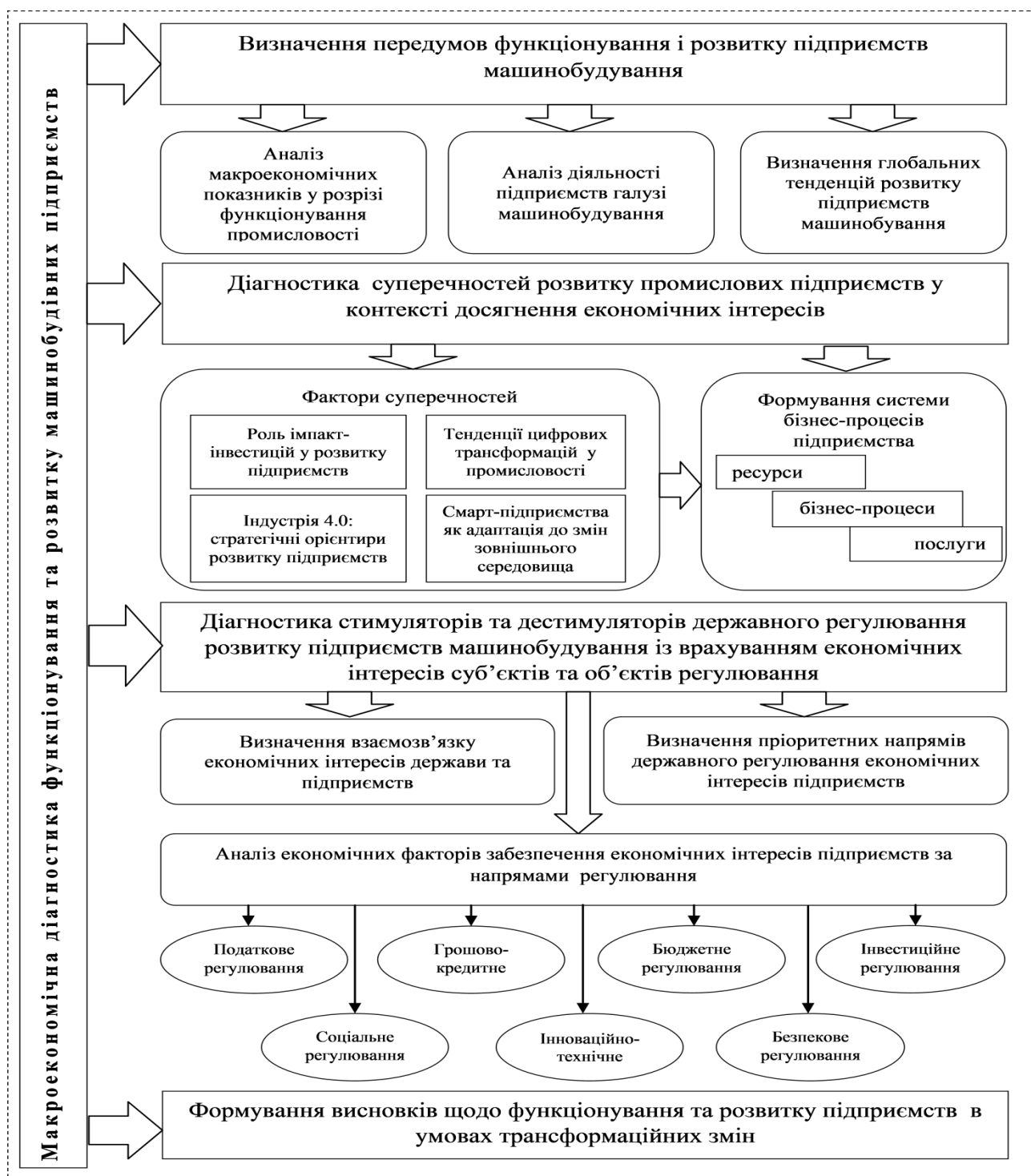

Рис. 6. Теоретико-методичний підхід до проведення макроекономічної діагностики функціонування та розвитку машинобудівних підприємств з урахуванням умов трансформаційних змін

Таким чином, дослідження макроекономічних передумов управління економічним потенціалом підприємств машинобудування дозволило зробити висновок, що сучасний стан зовнішнього середовища діяльності підприємств, урахування новітніх трендів щодо впровадження цифрових даних та Індустрії 4.0 сприяє формуванню дієвого просторово-орієнтованого управління

економічним потенціалом підприємства через врахування економічних інтересів суб'єктів господарювання, суперечностей розвитку структурних перетворень промисловості в умовах сучасних динамічних змін.

Обґрунтовано, що інноваційно-технічне державне регулювання також виявляється через формування інформаційних передумов інноваційного розвитку підприємств, яке ґрунтується на визначенні в суб'єктів-носіїв економічних інтересів наявних і можливих суперечностей під час створення нового продукту, нової вартості, якостей при задоволенні потреб сторін виробничо-комерційного процесу. Визначені можливості і здатності підприємства щодо розв'язання суперечностей у процесі реалізації економічних інтересів щодо участі в розподілі й перерозподілі обмежених ресурсів, що спираються на ієрархію системи економічних інтересів при створенні технологічних платформ (рис. 9) як основи узгодженої взаємодії учасників під час дії економічних законів та врахуванні специфіки діяльності окремих напрямів бізнесу.

З урахуванням визначених умов діяльності підприємств машинобудування обґрунтована необхідність забезпечувати власні економічні інтереси та ефективність діяльності. Встановлено, що для ефективності здійснення впливу через державні інструменти стимулювання підприємництва, розширення в галузі сприятливих умов щодо удосконалення ринкових відносин, забезпечення соціальної спрямованості економіки необхідне створення системи, взаємопов'язаної з елементами державного регулювання міжгалузевого і міжрегіонального розвитку.

Установлено, що стратегічний характер ведення господарської діяльності дозволяє сформувати конкурентне середовище, у якому навіть попри зміни, ризики та невизначеність підприємства можуть розвиватись, спираючись на власний потенціал та сприяючи неоіндустріалізації. Таким чином, цифровізація і неоіндустріалізація та їхній стратегічний характер базуються передусім на інноваційній діяльності підприємств, особливо в галузі промисловості, яка водночас є досить важко адаптованою до швидкості змін та впровадження нових технологій, які стосуватимуться виробничих процесів.

Обґрунтовано необхідність посилення регуляторних впливів при виникненні кризових процесів на підприємстві, що дозволить перешкоджати їхній появі, швидко реагувати на кризи та розробляти ефективну систему управління кризовими процесами, що сприятиме стабільній роботі підприємства, а отже, стабільним прибуткам та збереженню позицій на ринку.

У четвертому розділі **«Організаційно-економічні засади стратегічної структурної стійкості економічного потенціалу машинобудівних підприємств»** розроблено теоретико-методичний підхід до обґрунтування пріоритетів та інструментів забезпечення використання економічного потенціалу підприємств; запропоновано науково-практичний підхід до оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу машинобудівних підприємств; представлено науково-практичний підхід до формування просторового позиціонування підприємств в умовах постіндустріального оновлення.

У дисертаційній роботі сформовано теоретико-методичний підхід до обґрунтування пріоритетів та інструментів забезпечення використання

економічного потенціалу підприємств з урахуванням динамічності простору функціонування економічних суб'єктів (у тому числі й підприємств), що зумовило необхідність врахування при визначенні структури потенціалу ресурсних потоків, структурної стійкості, а також інтересів суб'єктів економічних відносин. Обґрунтовано, що економічний потенціал залежить від рівня втілення, ступеня використання, планових параметрів, доцільності існування невикористаного потенціалу та рівня задоволення інтересів зацікавлених сторін, забезпечення розвитку економічних суб'єктів через функціонування складових економічного потенціалу підприємства (рис. 7).

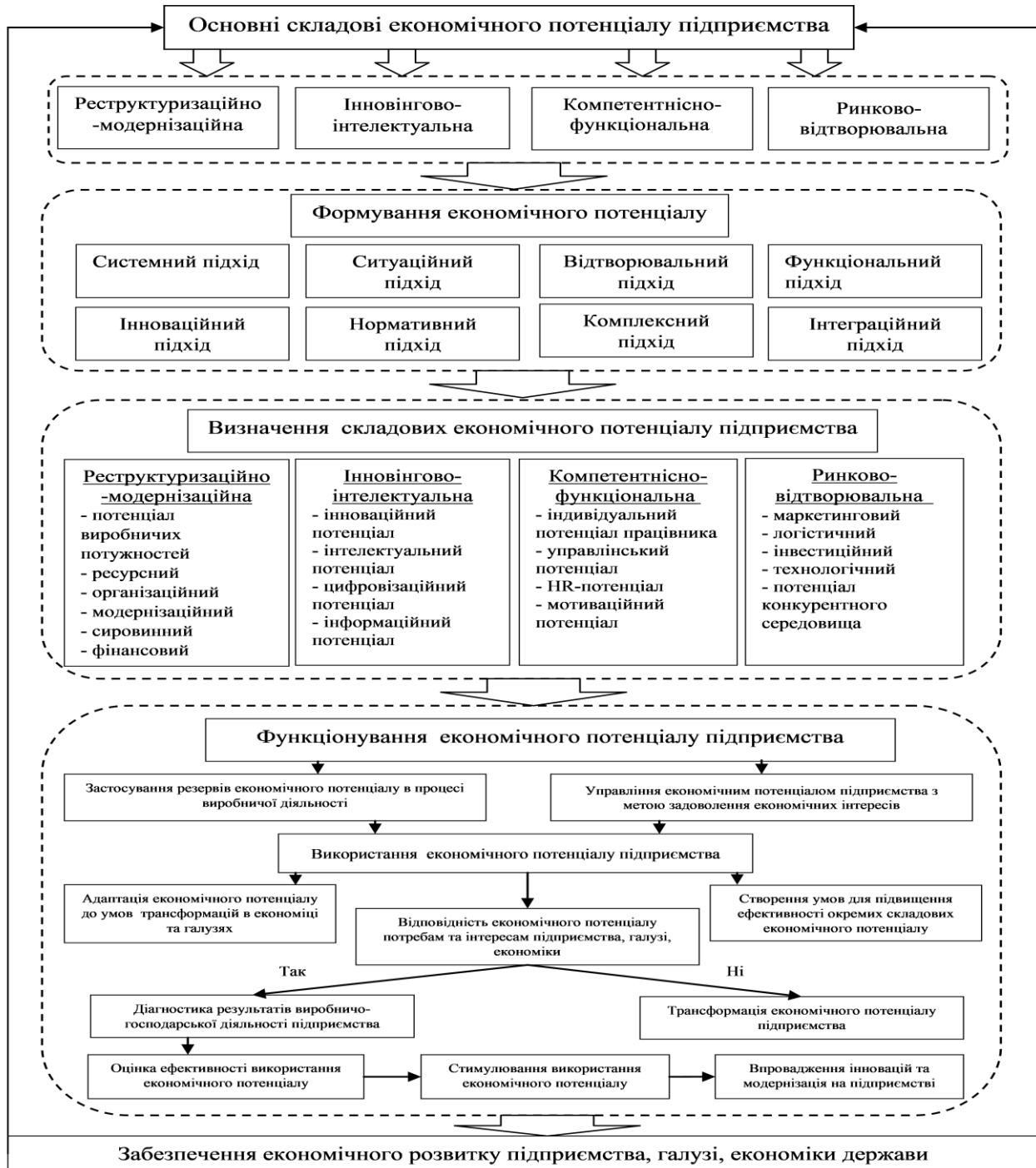

Рис. 7. Схема забезпечення розвитку економічних суб'єктів через функціонування складових економічного потенціалу підприємства

Обґрунтовані й запропоновані складові економічного потенціалу машинобудівних підприємств визначені як простори, які охоплюють внутрішній елемент, включаючи можливу скерованість на удосконалення як ресурсного наповнення, так і процеси їх задіяння у створення доданої вартості, а також зовнішній простір, де здійснюється ринкове оцінювання товару (послуги) і джерела удосконалення, що в цілому відображають змінний та адаптивний характер економічних інтересів усіх суб'єктів.

У сучасних динамічних умовах ведення господарської діяльності, ураховуючи зміни у формуванні споживчого попиту та відповідно до нього врівноваження пропозицій виробників, визначальним імперативом формування складових економічного потенціалу вважаємо економічні інтереси, оскільки процеси їхнього задоволення мають постійний вплив на діяльність та розвиток підприємств. Таким чином, запропоновано сформувані такі складові економічного потенціалу машинобудівних підприємств: компетентнісно-функціональна; реструктуризаційно-модернізаційна; інновітивно-інтелектуальна; ринково-відтворювальна.

Структурна стійкість складових економічного потенціалу дозволяє підприємствам використовувати потенціал у межах найбільш оптимальних адаптаційно-гармонізованих зрушень, що відбуваються на підприємствах у періоди перетворень та змін. Формування науково-практичного підходу до оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу підприємства є системним комплексним процесом, який має забезпечити належний ступінь проведення оцінки економічного потенціалу та структурних зрушень його складових відповідно до умов змін, адаптацій та ризику.

Проведено кількісну діагностику показників економічного потенціалу відповідно до його складових в умовах ієрархічно-цілеспрямованого управління, основою якої є якісна оцінка показників економічного потенціалу підприємств у контексті забезпечення його структурної стійкості.

Якісна оцінка показників дозволяє завершити процес оцінювання та визначити основні напрями підвищення структурної стійкості економічного потенціалу досліджуваних підприємств (ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Меридіан» ім. С. П. Корольова, ПрАТ «Вовчанський агрегатний завод», ПАТ «Київський радіозавод», ПАТ «Хартрон», ПАТ «ДАТАГРУП», ПАТ «Київський завод «РАДАР»», ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»», ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»», ДП «Луцький ремонтний завод «Мотор»»). Оскільки для оцінки структурної стійкості складових економічного потенціалу машинобудівних підприємств використана досить велика вибірка коефіцієнтів та показників, то і якісна їхня оцінка не може бути нормована в межах однієї шкали, тому доцільно використовувати якісну експертну оцінку паралельно з кількісною об'єктивною оцінкою. Так, наприклад, динаміка рентабельності активів як показника ринково-відтворювальної складової економічного потенціалу в процесі оцінювання структурної стійкості у 2016 – 2020 рр., % (табл. 1).

Динаміка рентабельності активів як показника ринково-відтворювальної складової економічного потенціалу в процесі оцінювання структурної стійкості у 2016 – 2020 рр., %

Підприємство	2016	2017	2018	2019	2020
ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод»	-4,42	3,73	6,29	4,86	0,11
ПАТ «Меридіан» ім. С. П. Корольова	0,17	0,44	0,79	0,90	1,07
ПрАТ «Вовчанський агрегатний завод»	10,82	6,23	2,52	2,61	2,62
ПАТ «Київський радіозавод»	0,14	0,02	0,33	0,13	0,16
ПАТ «Хартрон»	5,42	2,06	2,31	1,12	2,11
ПАТ «ДАТАГРУП»	-9,76	7,34	6,82	5,09	1,21
ПАТ «Київський завод «РАДАР»»	0,06	0,46	4,07	1,84	39,23
ПАТ «Мотор Січ»	25,13	25,38	28,69	16,78	15,39
ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»	3,69	19,74	19,62	30,12	6,32
ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД»»	30,44	39,42	40,51	54,24	46,95
ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод»	23,91	36,20	39,60	20,24	34,65
ДП «Конотопський авіаремонтний завод «АВІАКОН»»	42,03	36,82	41,11	24,01	22,68
ДП «Луцький ремонтний завод «Мотор»»	33,77	58,72	27,93	20,61	9,16

Отже, структурна стійкість ринково-відтворювальної складової економічного потенціалу підприємств машинобудування залишається на достатньо задовільному рівні, хоча й демонструє різнопланові значення індикативних показників.

Проведена оцінка визначених аспектів структурної стійкості компетентнісно-функціональної складової економічного потенціалу підприємств машинобудування дала змогу зробити висновок про відсутність загальних тенденцій у досліджуваних підприємствах, окрім погіршення показників у 2020 році. Така неоднорідність оцінки цієї складової економічного потенціалу підприємства свідчить про те, що кожне розглянуте підприємство має свою унікальну та оптимальну структуру компетентнісно-функціональної складової економічного потенціалу. Розрахунок інтегрального показника економічного потенціалу в умовах структурно-організаційних та адаптивно-гармонізаційних трансформацій з використанням методу головних компонент у кореляційно-регресійному аналізі є наступним, четвертим етапом (табл. 2).

Визначено, що макро- та мікропростори функціонування промислових підприємств та структурно-модернізаційні трансформації зумовлюють процеси кластеризації промислових підприємств, особливо при врахуванні потреби діагностування їхнього потенціалу (рис. 8). Підтверджено необхідність проведення оцінки обґрунтування пріоритетів та інструментів забезпечення

використання економічного потенціалу підприємств, у межах якої запропоновано сегментацію обраних підприємств відповідно до сформованих кластерів.

Таблиця 2

Узагальнені показники складових економічного потенціалу

Складова економічного потенціалу	Узагальнені показники складових економічного потенціалу
Узагальнювальний показник реструктуризаційно-модернізаційної складової	$I_{PM(EC)} = 0,184 \cdot x_1 + 0,193 \cdot x_2 + 0,222 \cdot x_4 + 0,4 \cdot x_5.$
Узагальнювальний показник ринково-відтворювальної складової	$I_{PB(EC)} = 0,47 \cdot x_7 + 0,29 \cdot x_8 + 0,24 \cdot x_9.$
Узагальнювальний показник компетентнісно-функціональної складової	$I_{KF(EC)} = 0,22 \cdot x_{10} + 0,34 \cdot x_{11} + 0,21 \cdot x_{12} + 0,23 \cdot x_{15}$
Узагальнювальний показник інновінгово-інтелектуальної складової	$I_{I(EC)} = 0,4 \cdot x_{17} + 0,29 \cdot x_{19} + 0,31 \cdot x_{20}.$

Унаслідок проведення розрахунків побудовано багатовимірну систему індикаторів, яка характеризує всі складові економічного потенціалу машинобудівних підприємств. Наявність великої кількості чинників знижує адекватність оцінки, ускладнює інтерпретацію результатів. Об'єктивна оцінка економічного потенціалу в цілому за такої кількості локальних чинників є складною, тому здійснено групування чинників на основі методу головних компонент, що дозволило провести ущільнення аналізованого факторного простору, виключити слабку інформативність ряду показників і підвищити релевантність оцінки ефективності.

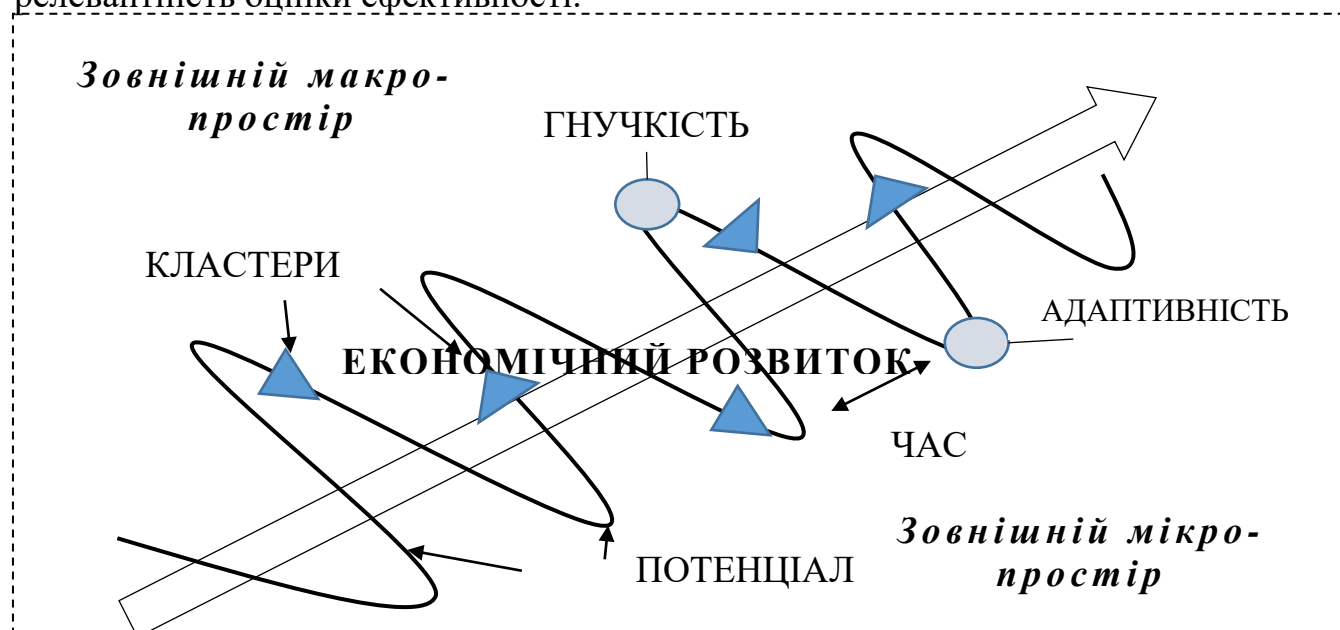

Рис. 8. Модель стратегічної спіралі кластерного розвитку економічного потенціалу підприємств машинобудування

Тобто інструменти забезпечення використання економічного потенціалу підприємств розроблені з урахуванням казуально-детермінованих понять циклічності розвитку. Відповідно, одним з основних інструментів, які можна запропонувати, є модель стратегічної спіралі кластерного розвитку економічного потенціалу підприємств машинобудування. Зауважимо, що в галузі машинобудування функціонує досить значна кількість (за обсягом та структурою) підприємств, які під час формування стратегічного управління економічним потенціалом у межах казуально-детермінованих умов необхідно кластеризувати за певними ознаками, тобто сформувати кластер, який буде рухатись по спіралі потенціалу.

Обґрунтовуючи запропоновану модель, необхідно зауважити, що кластери рухаються по спіралі економічного потенціалу, яка визначається вектором економічного розвитку підприємства, перебуваючи в зовнішньому макро- та мікросередовищі. Водночас на спіраль потенціалу діють сили гнучкості та адаптивності, визначаючи завиток та ширину кроку спіралі. Широкі проміжки між завитками спіралі свідчать, що гнучкість та адаптивність діють, а кластери, рухаючись по спіралі потенціалу, мають стабільність та стійкість.

У п'ятому розділі **«Концептуальні основи інтенсифікації просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств в умовах постіндустріального розвитку»** запропоновано концепцію інтегрованого підходу до формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом в умовах неотехнологічного відтворення; розроблено збалансований механізм формування стратегії машинобудівного підприємства в умовах трансформацій та просторово-процесного управління в умовах неоіндустріального розвитку.

Розроблено концепції формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах неотехнологічного відтворення на основі інтеграційного підходу. Просторово-процесне управління пов'язує дві або більше системи, що забезпечує певні гарантії в безперервному функціонуванні підприємства, спираючись на адаптивність, оскільки основні параметри системи можуть змінюватись залежно від набору управлінських впливів для підвищення ефективності діяльності. Інтеграція складових і збереження підприємства як системи, що функціонує, має ґрунтуватись на вчасному використанні дієвих методів і підходів просторово-процесного управління залежно від специфіки ринкової ситуації і наявного (резервного) потенціалу.

Просторово-процесне управління економічним потенціалом підприємства ґрунтується на сильних якостях і сторонах, що створює підґрунтя для подальшого розвитку на підставі їхньої внутрішньої інтеграції зі збереженням цільових настанов і визначених кордонів. Формування просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства включає такі заходи (рис. 9): визначення структури потенціалу; аналіз конкурентних сильних і слабких сторін; вивчення можливих методів діагностики; оцінка можливих елементів та їх конвергенції; розкриття синергетичної дії елементів;

комплексна оцінка конкурентоспроможності підприємства; розроблення загальної та функціональних стратегій нарощування потенціалу та розвитку.

Рис. 9. Схема розроблення моделі просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства

Основою концепції є розроблений і запропонований інтеграційний підхід ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом, що ґрунтується на виділенні двох етапів, які відбуваються циклічно. Формування просторів при їх кількісно-якісному наповненні, що відбувається при розширенні сегмента ринку і збільшенні точок дотику до зовнішнього простору, потребує адаптації складових економічного потенціалу і технології прийняття управлінських рішень, які забезпечать інтегровану цілісність. Наступний етап включає якісну інтеграцію відповідних процесів усередині підприємства через здійснення відтворення, оновлення технології і використання нових матеріалів, зміни в організації праці, інтелектуалізацію цифрових технологій в управлінні, що забезпечує отримання нової якості виробничих відносин (рис. 10).

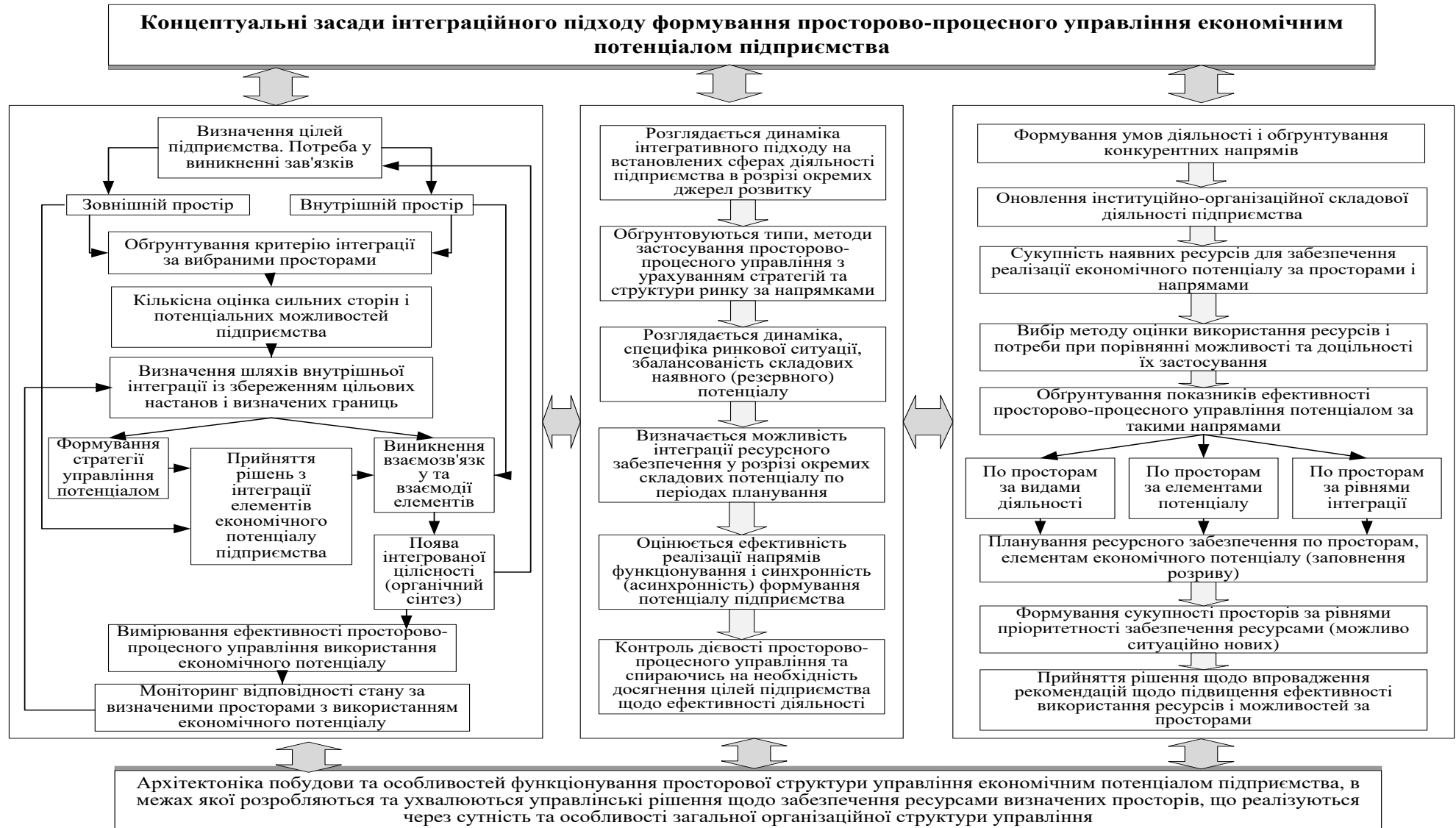

Рис.10. Концепції формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах неотехнологічного відтворення на основі інтеграційного підходу

Запропоновано концепцію формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах неотехнологічного відтворення на основі інтеграційного підходу, що ґрунтується на розробленні забезпечення просторово-процесного управління підприємством, елементах та етапах комплексного підходу реалізації економічного потенціалу підприємства в інтеграційному процесі, схемі запропонованої моделі просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, визначених етапах його архітекtonіки. Обґрунтовані елементи представляють собою єдине ціле, що дозволяє за потреби змінювати зовнішній і внутрішній простір, обирати необхідні елементи економічного потенціалу й інтегрувати їх для оптимізації використання ресурсів, забезпечення здійснення управлінських інновацій, започатковувати розвиток здатностей змінювати складові при стратегізації.

Збалансований організаційно-економічний механізм (ОЕМ) формування стратегії машинобудівного підприємства в умовах трансформацій та просторово-процесного управління в умовах неоіндустріального розвитку є основою формування стратегії управління економічним потенціалом із застосуванням просторово-процесного підходу при здійсненні структурних перетворень. Узгодженість етапів формування стратегії управління економічним потенціалом машинобудівних підприємств досягається наявністю механізму її розроблення, який слід розуміти як систему організаційно-економічних методів, інструментів і прийомів, що забезпечують ефективний рух інформаційних потоків для прийняття управлінських рішень та досягнення відповідного рівня економічного потенціалу машинобудівних підприємств в умовах структурних перетворень (рис. 11).

Розроблено структурно-логічну модель формування стратегії управління економічним потенціалом підприємств у процесі структурних перетворень залежно від рівня економічного потенціалу, форми фінансового забезпечення та впливу зовнішнього середовища на основі використання запропонованої куба стратегій, що дозволило сформувати сукупність функціональних стратегій, забезпечити узгодженість інтересів стейкхолдерів. У дослідженні проведено позиціонування машинобудівних підприємств у кубі стратегій з метою формування стратегії управління економічним потенціалом залежно від форми фінансування, рівня економічного потенціалу та впливу зовнішнього простору.

Для вибору формування ефективної стратегії управління економічним потенціалом підприємства залежно від рівня його економічного потенціалу, ступеня впливу зовнішнього середовища та форми фінансування запропоновано використання куба зон підприємств як єдиного інформаційно-фінансового простору. Вибір ефективної стратегії управління економічним потенціалом підприємства здійснюється на підґрунті виділених зон, які характеризують рівень економічного потенціалу, використовувану форму фінансування та напрям впливу зовнішнього простору (табл. 3) на

можливість залучення фінансових ресурсів, що дозволяє підвищити якість фінансових рішень щодо забезпечення розвитку підприємства в умовах структурних перетворень.

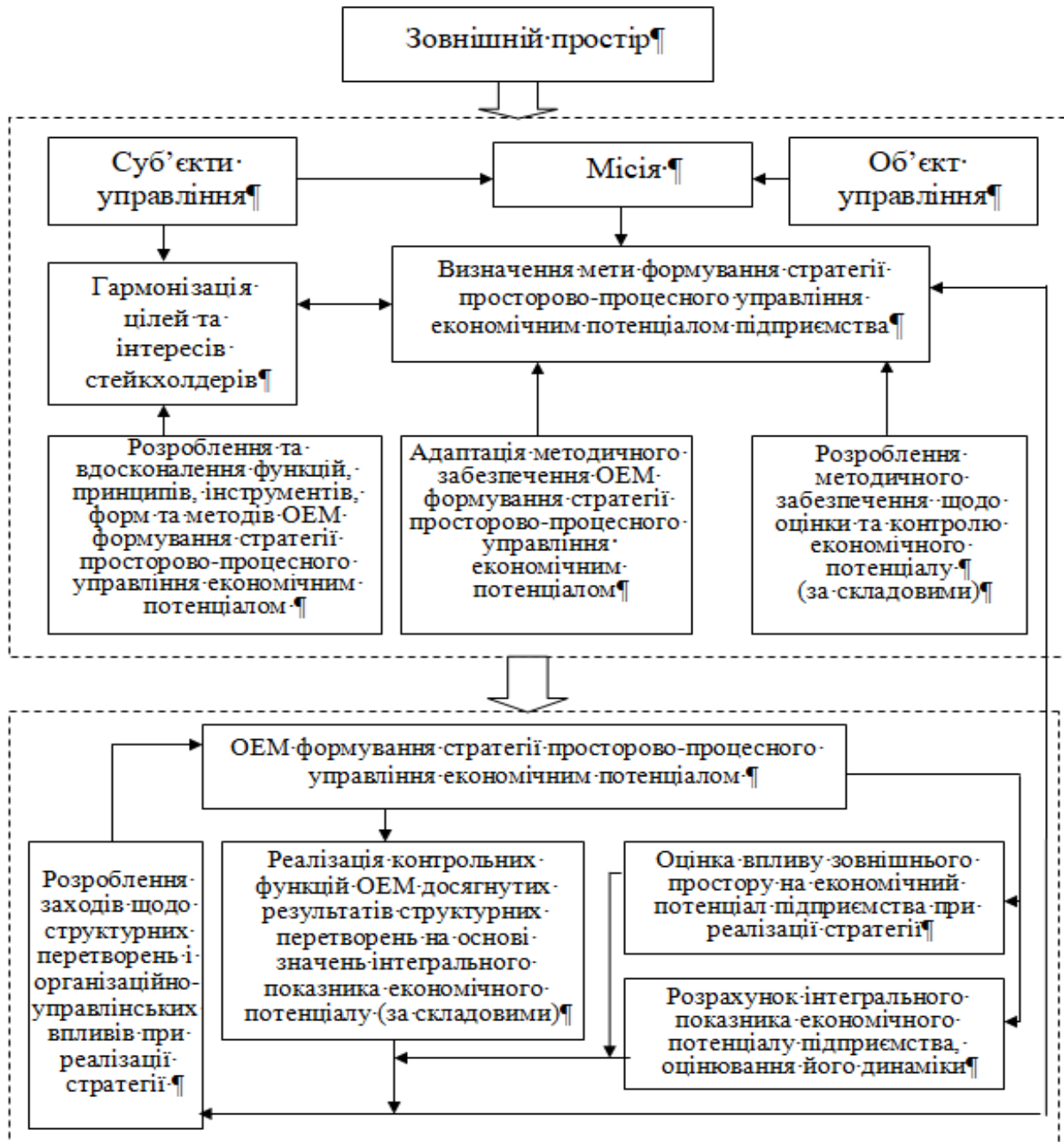

Рис. 11. Збалансований організаційно-економічний механізм формування стратегії управління економічним потенціалом машинобудівних підприємств у процесі структурних перетворень

Формування стратегії управління економічним потенціалом підприємства в процесі структурних перетворень в умовах середнього впливу зовнішнього середовища передбачає змішане фінансування, цільовою спрямованістю якого є утримання високого рівня економічного потенціалу, та відповідає зоні 5.

**Стратегія управління економічним потенціалом підприємства
машинобудівних підприємств**

Вид стратегії	Зони підприємства															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Стратегія прискореного розвитку ЕП	■				■				■				■			
Стратегія стабільного розвитку ЕП		■				■				■				■		
Стратегія стриманого розвитку ЕП			■				■				■				■	
Стратегія виживання				■				■				■				■

В умовах низького або стимулювального впливу зовнішнього середовища підприємствам доцільно, крім використання власних ресурсів, активно залучати додаткові фінансові ресурси та інвестиції з метою підтримки досягнутого високого рівня економічного потенціалу шляхом оптимізації структури капіталу та мінімізації його вартості, результативності взаємодії зацікавлених сторін у системі соціальної відповідальності. У поєднанні з високим значенням ефекту фінансового важеля доцільно сприяти переходу до зони 5 та 9 (якщо можливості використовувати зовнішні джерела фінансування зберігаються).

Отже, на основі вихідних даних у дослідженні (рис. 12) наведено позиціонування ПрАТ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ АГРЕГАТНИЙ ЗАВОД» в кубі стратегій.

Позиціонування ПрАТ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ АГРЕГАТНИЙ ЗАВОД» у кубі стратегії управління економічним потенціалом підприємства у 2016 та 2020 рр. займає 10 зону, а у 2017-2019 рр. – 11 зону, для яких характерним є боргове фінансування своєї діяльності та переважно задовільний рівень економічного потенціалу. Оскільки стратегія управління економічним потенціалом спрямована передусім на вибір ефективного фінансування, то у зв'язку з цим для розрахунку доцільно збільшити суму власних коштів, що в свою чергу приведе до зростання показників, які характеризують економічний потенціал, та, відповідно, до зменшення негативного впливу зовнішнього середовища. Це дозволить здійснити перехід до стратегії стабільного розвитку економічного потенціалу підприємства (зона 6) або до стратегії прискореного росту (зона 5). Такого стану підприємство може досягнути шляхом витиснення з ринку інших підприємств-конкурентів, активного використання інновацій для підвищення рівня економічного

потенціалу та підвищення ефективності управлінських впливів з боку зовнішніх загроз та ризиків при реалізації обраної стратегії в умовах неоіндустріального розвитку та модернізації складових економічного потенціалу.

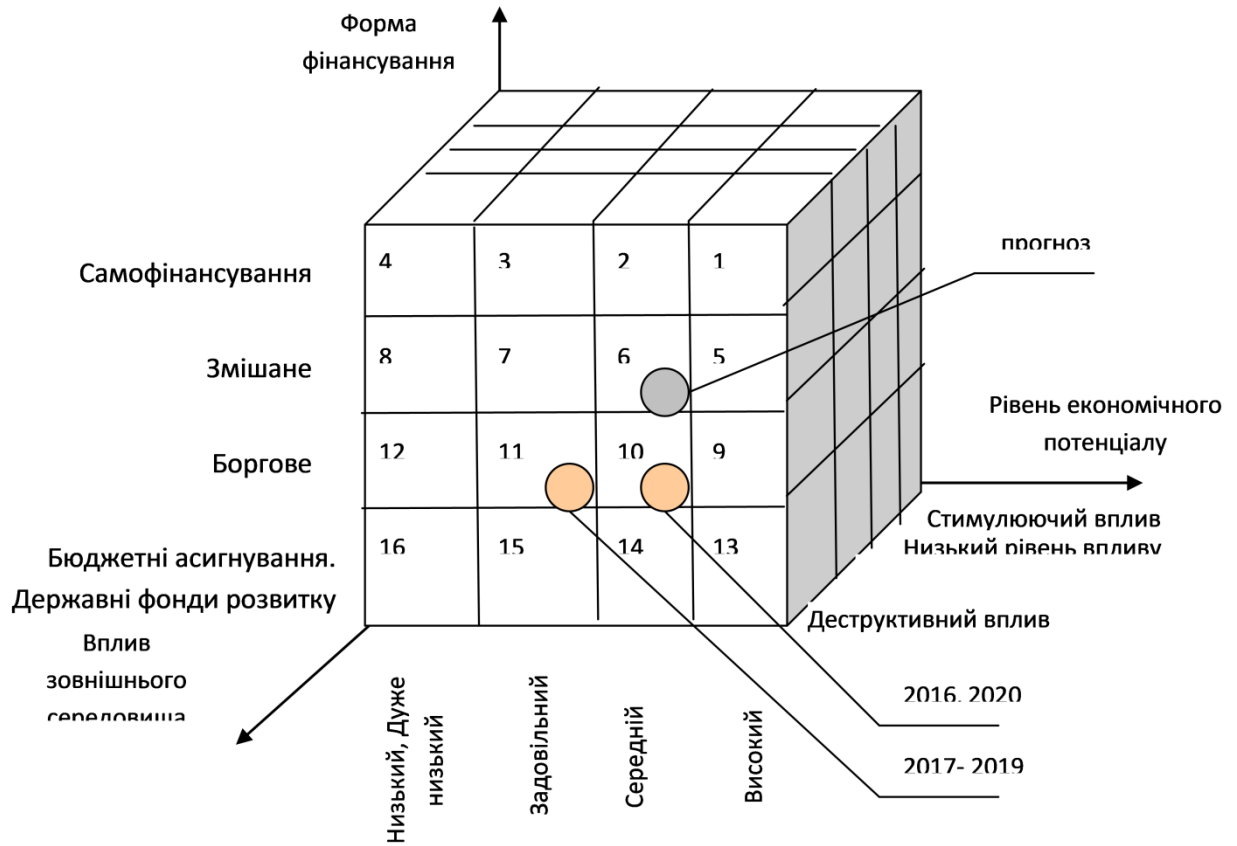

Рис. 12. Позичонування ПрАТ «ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ АГРЕГАТНИЙ ЗАВОД» в процесі формування стратегії управління економічним потенціалом

У дисертаційній роботі застосовано комплексний підхід до формування стратегії управління економічним потенціалом підприємства, в основі якого лежать структурні перетворення в умовах постіндустріального розвитку, який побудовано на основі консолідації процесів фінансування, суперечностей реалізації стратегії у вибраних просторах, передумов формування і оновлення складових наявного і планового економічного потенціалу, впливу чинників зовнішнього простору та зони, у якій розташоване підприємство за визначеною динамікою.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і науково-практичних основ просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах постіндустріального розвитку, в обґрунтуванні теоретичних, концептуальних підходів і методологічних положень

науково-практичних рекомендацій та розробленні інструментарію для реалізації запропонованих напрямів просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства під час реалізації переваг постіндустріального розвитку. На основі проведеного дослідження сформульовано такі висновки та пропозиції.

1. Процес теоретичного обґрунтування сутності та надання характеристики управління підприємством дозволив систематизувати підходи до формування економічного потенціалу та чинники впливу на функціонування в умовах постіндустріального розвитку підприємства як об'єктивного підґрунтя для розвитку підприємства; розробити парадигму генезису теорій економіки щодо постіндустріального розвитку суспільства як основи просторового і процесно-орієнтованого управління. Визначено основні положення та принципи наукових шкіл щодо управління сучасним підприємством. Розширено локальні принципи управління на підставі їх доповнення з урахуванням сучасних тенденцій оновлення технологій, праці, потреб в інтелектуалізації управлінських рішень. Обґрунтовано передумови подальшого удосконалення функцій управління та їхнього змістового наповнення.

2. Розвинено парадигму постіндустріального розвитку суспільства для формування тріади: економічний потенціал підприємства, просторово-процесне управління, тип економіки на підставі трансформації і контекстної залежності теорій економіки, які спираються на їх генезис, на потребу в інтелектуалізації суспільного оновлення, технології реалізації економічних інтересів, зміни наповнення стратегічних і соціальних детермінант, а також на генезис теорії управління і концепції формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління через раціоналізацію просторів прийняття управлінських рішень, що базується на сучасних тенденціях побудови нових платформ щодо основних напрямів розвитку, проблемній орієнтації та властивостях економічного потенціалу підприємства. Визначено, що розвиток концепції управління знаннями поглиблює ціннісну орієнтацію в управлінні бізнес-процесами, що надає можливість вибудовувати відносини між учасниками процесу на якісно новому рівні і трансформувати їх в такій системно-інтеграційній формації, яка дозволяє підприємству переходити на новий якісний рівень розвитку.

3. Сформовано методологічний підхід до створення концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства на основі розробленої моделі та запропоновано методологічне підґрунтя формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства. У роботі розглянуто еволюцію поглядів учених на сутність категорії «постіндустріальне суспільство», розвиток категорійного апарату дослідників, місце в науковому дискурсі таких понять, як «постіндустріальна економіка», «креативна економіка», «економіка знань». Розроблено методологічні положення формування цілісного уявлення про закономірності та особливості просторового розвитку економіки на засадах процесів постіндустріального розвитку, що є підґрунтям до формування

просторово-процесного управління через системи і механізми удосконалення економічного потенціалу підприємства інтелектуально-інноваційних компетенцій персоналу, орієнтованих на підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств.

4. Розроблено концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління економічного потенціалу підприємства з урахуванням функціональних особливостей економіки знань та цифровізації, економіки послуг та адаптивних змін, креативної економіки та модернізаційного оновлення, який побудовано на основах консолідації процесів, передумов та суперечностей розроблення теоретичних та інструментальних засад формування організаційно-економічного механізму, який включає концептуальну модель просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, що складається з мети, цілей, методів, визначених взаємозв'язків складових, функцій та об'єктів управління; характеристиках, зумовлених впливом зовнішнього та внутрішнього середовищ, з урахуванням відповідної ієрархії і завдань просторово-процесного управління, які ґрунтуються на загальних та специфічних принципах.

5. Проаналізовано тенденції, закономірності, макроекономічні передумови функціонування і розвитку підприємств машинобудування та економічні імперативи й суперечності розвитку промисловості в контексті економічних інтересів підприємств; визначено й продіагностовано стимулятори та дестимулятори державного регулювання, функціонування і розвитку підприємств машинобудування, які впливають на економічний потенціал підприємства; обґрунтовано функціонально-структурну модель взаємозв'язку економічних інтересів підприємств та економічного потенціалу їхнього розвитку на підставі доведеної об'єктивної необхідності врахування при визначенні складових економічного потенціалу підприємств; запропоновано теоретико-методологічний підхід до забезпечення державного регулювання підприємств у сфері формування системи економічних знань щодо функціонування просторової економіки з позиції виникнення, формування, реалізації, узгодження та балансування економічних інтересів, який включає обґрунтований взаємозв'язок економічних інтересів і потреб як підприємства, так і держави, які можна забезпечити через інструменти державного регулювання в період трансформацій та неоіндустріалізації через систему стимуляторів і дестимуляторів, функціонування і розвитку підприємств машинобудування у таких напрямках: податкове, грошово-кредитне, бюджетне, інвестиційне, соціальне, інноваційно-технічне та безпекове регулювання. Таким чином, дослідження стимуляторів та дестимуляторів державного регулювання діяльності та розвитку підприємств машинобудування дозволяє зробити висновок про їх зв'язок з економічними інтересами держави та підприємств, через синергічне поєднання яких в умовах інноваційних трансформацій відбуваються процеси перетворення стимуляторів на дестимулятори та навпаки.

6. Розглянуто процес еволюції сутності та характеристики просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємств з урахуванням генезису концептуальних поглядів щодо процесного управління підприємством, досліджено процеси, передумови та суперечності просторово-процесного управління в постіндустріальному суспільстві та узагальнено теоретичні підходи як основу забезпечення розвитку підприємства. Запропоновано науково-практичний підхід до діагностики нарощування економічного потенціалу підприємств у контексті забезпечення розвитку на постіндустріальному підґрунті та Індустрії 4.0, у якому, на відміну від наявних, розширено дослідницький інструментарій щодо проведеного визначення чинників впливу на нарощування економічного потенціалу підприємств машинобудування шляхом поглибленого аналізу тенденцій розвитку галузі, дослідження макроекономічних передумов управління економічним потенціалом промислових підприємств.

7. Запропоновано теоретико-методичний підхід до обґрунтування пріоритетів та інструменти забезпечення використання економічного потенціалу підприємств на підставі оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу машинобудівних підприємств; обґрунтовано чотири основні складові елементи економічного потенціалу підприємства. Обґрунтовані складові економічного потенціалу підприємств з урахуванням економічних інтересів запропоновано враховувати при здійсненні діагностики економічного потенціалу. Визначені основні складові економічного потенціалу, що забезпечують просторово-процесне управління економічним потенціалом підприємства, разом з тим етап розрахунку показників економічного потенціалу підприємств за складовими є одним з найважливіших етапів, оскільки охоплює всі складові діяльності підприємства.

8. Розроблено теоретико-практичний підхід до формування та удосконалення економічного потенціалу підприємств в умовах структурно-організаційних трансформацій, що складається з алгоритму теоретико-методичного підходу щодо формування та оцінки економічного потенціалу підприємств у процесі структурно-організаційних трансформацій та моделі кореляційної залежності інтегрального показника економічного потенціалу від показників реструктуризаційно-модернізаційної, ринково-відтворювальної, компетентнісно-функціональної та інновінгово-інтелектуальної складових економічного потенціалу машинобудівних підприємств в умовах структурно-організаційних трансформацій, адаптаціями до них через моніторинг його стану та резервів, оцінювання економічного потенціалу підприємств, експертних методів для визначення основних тенденцій економічного потенціалу; головних компонент у кореляційно-регресійному аналізі для формування інтегрального показника економічного потенціалу підприємства.

9. Запропоновано удосконалений науково-практичний підхід до оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу машинобудівних підприємств та науково-методичний підхід до формування просторового позиціонування підприємств в умовах постіндустріального оновлення на підставі

запропонованої матриці. Забезпечення економічного потенціалу потребує від керівництва підприємств не лише сформувати відповідне середовище для їхнього стабільного функціонування, але й визначити підходи щодо оцінювання їх стійкості до змін, які постійно відбуваються в адаптаційно-детермінантних умовах. Структурна стійкість складових економічного потенціалу дозволить підприємствам використовувати потенціал у межах найбільш оптимальних адаптаційно-гармонізованих зрушень, що відбуваються на підприємствах у періоди перетворень та структурних зрушень його складових відповідно до умов змін, необхідних адаптацій. Обґрунтовано, що оцінювання структурної стійкості економічного потенціалу підприємства необхідно здійснювати відповідно до чітко визначених етапів, які охоплюють усі складові економічного потенціалу та процеси, які їх формують.

10. Розроблено інтегрований підхід до формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом в умовах неотехнологічного відтворення і запропоновано збалансований механізм формування стратегії машинобудівного підприємства в умовах трансформацій та просторово-процесного управління в умовах неоіндустріального розвитку. Він ґрунтується на забезпеченні дієвості просторово-процесного управління підприємства, складових комплексного підходу формування можливостей економічного потенціалу підприємства в інтеграційному процесі, схемі розроблення моделі просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства, визначених етапах його побудови.

11. Запропоновано концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління, який побудовано на підставі консолідації процесів, передумов та суперечностей розроблення стратегії машинобудівного підприємства в процесі трансформацій та просторово-процесного управління в умовах неоіндустріального розвитку, що є основою формування стратегії управління економічним потенціалом із застосуванням просторово-процесного підходу при здійсненні структурних перетворень. Узгодженість етапів формування стратегії управління економічним потенціалом машинобудівних підприємств досягається наявністю механізму її розроблення, який слід розуміти як систему організаційно-економічних методів, інструментів і прийомів для досягнення відповідного рівня економічного потенціалу машинобудівних підприємств в умовах структурних перетворень.

12. Сформовано підхід до моделювання процесів рефлексивного просторово-процесного управління складовими економічного потенціалу на підприємствах під час визначення джерела фінансування діяльності. Запропоновано організаційно-економічний механізм формування стратегії управління економічним потенціалом машинобудівних підприємств під час структурних перетворень, який визначається сукупністю елементів, що утворюють його економічну й організаційну складову і дозволяють керувати процесами використання методичного забезпечення щодо оцінки та контролю економічного потенціалу, формування стратегії управління економічним

потенціалом під час структурних перетворень. Розроблено структурно-логічну модель формування стратегії управління економічним потенціалом підприємств у процесі структурних перетворень залежно від рівня економічного потенціалу, форми фінансового забезпечення та впливу зовнішнього середовища на основі використання запропонованого куба стратегій, що дозволило сформувати сукупність функціональних стратегій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані наукові результати дисертації

Колективні монографії:

1. Ареф'єва О.В., Титикало В. С., Ігуменцев О.В. Економічні передумови розвитку підприємств на засадах циклової економіки. *Інноваційні платформи управління економічними процесами в умовах цифровізації економіки*: колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2020. С. 77–84. (Особистий внесок автора: особливості здійснення розвитку підприємств на засадах циклової економіки).

2. Tytykalo V. Process management of enterprise development in the context of economic potential improvement. *Economics, management and administration in the coordinates of sustainable development*. Riga; Latvia; «Baltija Publishing», 2021. pp. 635–648. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-157-2>

Публікації у наукових фахових виданнях України:

3. Титикало В.С. Концептуальний підхід до оцінювання передумов впровадження інноваційних трансформацій на підприємстві. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5. С. 120–129.

4. Титикало В.С. Методологічні положення процесно-орієнтованого управління підприємством. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2018. № 5 (10). <https://orcid.org/0000-0001-9461-5521>

5. Титикало В.С. Сутність та характеристики процесно-орієнтованого управління економічним потенціалом підприємств. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2020. № 1. С. 93–107.

6. Титикало В.С. Процесно-орієнтоване управління розвитком економічного потенціалу підприємства під час змін. *Економіка і управління*. 2020. № 2. С. 37–44.

7. Титикало В.С. Методологічний підхід до створення концепції процесно-орієнтованого управління економічним потенціалом підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. №12. С. 430–439.

8. Титикало В.С. Концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму процесно-орієнтованого управління. *Бізнес Інформ*. 2020. №10. С. 361–369.

9. Титикало В.С. Сучасні тенденції модернізаційних змін розвитку промислових підприємств в інноваційних умовах господарювання. *Регіональна економіка та управління*. 2021. № 2 (32). С. 100–106.

10. Титикало В.С. Стимулятори та дестимулятори державного регулювання, функціонування і розвитку підприємств машинобудування. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2021. № 1. С. 198–209.

11. Титикало В.С. Детермінанти державного регулювання економічних інтересів підприємств. *Бізнес-інформ*. 2021. № 5. С. 96–102.

12. Титикало В.С. Чинники впливу на нарощування економічного потенціалу підприємств машинобудування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. 2021. № 49. С. 39–49.

13. Титикало В.С. Макроекономічні передумови формування та розвитку економічного потенціалу підприємств машинобудування. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 120–127.

14. Титикало В.С. Складові економічного потенціалу підприємств машинобудування в системі змінно-адаптивних економічних інтересів. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2021. № 2. С. 179–187.

15. Титикало В.С. Теоретико-методичний підхід до формування та удосконалення економічного потенціалу підприємств в умовах структурно-організаційних трансформацій. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2021. Випуск 19. С. 99–106.

16. Ареф'єва О.В., Титикало В.С. Концептуальний підхід до управління випереджаючим розвитком інноваційного потенціалу підприємств. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2021. № 3 (75). С. 145–154. (Особистий внесок автора: система забезпечення управління випереджаючим розвитком інноваційного потенціалу підприємств).

17. Титикало В.С. Парадигма основних напрямів процесно-орієнтованого управління в постіндустріальному суспільстві. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2021. № 12 (24). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-12\(24\)-15](https://doi.org/10.33296/2707-0654-12(24)-15).

18. Титикало В.С. Науково-практичний підхід до реалізації рефлексивного просторово-процесного управління складовими економічного потенціалу на підприємствах. *Бізнес Інформ*. 2022. № 5. С. 108–118.

19. Ареф'єва О.В., Титикало В.С. Збалансований механізм формування стратегії машинобудівного підприємства в умовах трансформацій при просторово-процесному управлінні. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка»*. 2022. № 13 (26). (Особистий внесок автора: складові збалансованого механізму формування стратегії машинобудівного підприємства та обґрунтовані специфічні умови трансформацій при просторово-процесному управлінні)

20. Титикало В.С. Теоретичні засади та еволюція основ управління підприємством. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2022. № 1 (77). С. 187–194.

21. Титикало В.С. Інтегрований підхід до формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом в умовах неотехнологічного відтворення. *Проблеми економіки*. 2022. №2. С. 117–123.

22. Титикало В.С., Ареф'єва О.В. Моніторинг в системі просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2022. № 2. С. 69–77. (Особистий внесок автора: складові та обґрунтовані етапи моніторингу в системі просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства).

23. Титикало В.С. Методологічне підґрунтя формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства. *Бізнес Інформ*. 2022. № 6. С. 143-151.

Публікації у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

24. Kuzior A, Arefieva O, Kovalchuk A, Brozek P and Tytykalo V. (2022) Strategic Guidelines for the Intellectualization of Human Capital in the Context of Innovative Transformation. *Sustainability*, Vol.14, 11937. Включено до міжнародної наукометричної бази Scopus. (Особистий внесок автора: інноваційні аспекти інтелектуалізації людського капіталу).

25. Karpenko, O., Bonyar, S., Tytykalo, V., Belianska, Y., and Savchenko, S. (2021) The Mechanism of the Investment Resources Involvement in Order to Introduce Innovations at Enterprises in the Conditions of Digitalization. *International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol.21. No.11. pp. 81–88. Включено до міжнародної наукометричної бази Scopus. (Особистий внесок автора: функції механізму залучення інвестиційних ресурсів в умовах цифровізації).

26. Yaremovich, P., Mykhailenko, D., Smerichevska, S., Andrushkevych, Z. Tytykalo, V. (2021) Formation of the scientific paradigm of the transformation of potentialforming space and logistics platforms of the regional economy. *International Journal of Computer Science and Network Security*, Vol.21. №10. pp. 288–294. Включено до міжнародної наукометричної бази Scopus. (Особистий внесок автора: елементи просторово-логістичних платформ регіональної економіки).

Публікації у міжнародних періодичних наукових виданнях інших держав:

27. Tytykalo V. Modernization of corporate management as a determinant of economic potential development. *Journal of Corporate Responsibility and Leadership*. 2020. Vol. 7, No 4, Art. 4. pp. 59–73.

Публікації в інших виданнях:

28. Титикало В.С. Чинники впливу на формування економічного потенціалу підприємства в процесі його розвитку. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових статей за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Дніпро, 12 – 13 квітня 2018 р.)*. Частина 1. – Дніпро: НМетАУ, 2018. С. 470–473.

29. Титикало В.С. Особливості створення ефективного управління ризиками. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 26 січня 2019 р.) Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 3. С. 39–40.

30. Титикало В.С. Удосконалення процесно-орієнтованого управління при адаптації до змін організаційного потенціалу. *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами*: матеріали X Міжнар. наук. конф., (м. Київ, 21 травня 2019 р.) К.: НАУ, Т. 2. 2019. С.70–72.

31. Титикало В.С. Теоретичні аспекти процесно – орієнтованого підходу при підвищенні ефективності управління підприємством. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки*: збірник наукових статей за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (м. Дніпро, 11 – 12 квітня 2019 р.). Частина 1. – Дніпро: НМетАУ, 2019. С. 544–546.

32. Титикало В.С. Інформаційне забезпечення прийняття стратегічних рішень з розвитку підприємства. *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс*: матеріали міжнар. наук. конф., (м. Миколаїв, 13 листопада 2020 р.) Миколаїв, Україна: МЦНД, 2020. Т.1. С. 43–44.

33. Титикало В.С. Economic aspects of modeling organizational-economic mechanism of process management of the enterprise`s capacity. *Economic and business administration development:scientific currencies and solutions*: Abstracts I International scientific-practical conference / Editorial board Svitlana Petrovska, Olha Vovk [and others], (Kiev, October 22, 2020), National Aviation University. K: NAU, 2020. С. 59–61.

34. Титикало В.С. Економічний потенціал підприємства в системі його розвитку. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки*: Збірник наукових статей за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 16 – 17 квітня 2020 р.). Частина 1. – Дніпро: НМетАУ, 2020. С. 504–507.

35. Титикало В.С. Інновінг розвитку економічного потенціалу підприємства. *Модернізація економіки: теоретичні засади та практика реалізації*: збір. матер. між нар. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 23 січня 2021 р.) Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2021. С. 78–82.

36. Титикало В.С. Інформаційні передумови формування економічних інтересів підприємства. *Фінанси та підприємництво: стан, проблеми та перспективи змін у кризовій економіці*: збір. матер. між нар. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 20 лютого 2021 р.) Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2021. С. 54–57.

37. Титикало В.С. Формування системи управління бізнес-процесами підприємства у контексті сталого розвитку. *Rozwój społeczny wobec wartości etyka-technika-społeczeństwo*. VII Międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa, (m. Zabrze, 22-24 september 2021 r.) Poland. Zabrze. 2021. С. 99.

38. Титикало В.С. Теоретико-методологічні засади управління модернізаційним процесом на інфраструктурних підприємствах. *Міжнародна транспортна інфраструктура, індустріальні центри та корпоративна*

політика: матер. 17 наук.-практ. міжнар. конф., (м. Харків, 3-4 червня 2021 р.) Харків: Український державний університет залізничного транспорту. 2021. С. 200–202.

39. Титикало В.С. Казуальні аспекти інноваційно-технологічного розвитку підприємств машинобудування. *The modern trends in the development of business social responsibility: V International scientific conference* (June 25-26, 2021. Lisbon, Portugal). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. P. 54–59.

40. Титикало В.С. Елементи ринково-відтворювальної складової економічного потенціалу підприємства як основи його розвитку. *Формування конкурентоспроможності національної економіки: трансформації в умовах розвитку інновацій*: матер. доп. між нар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3-4 вересня 2021 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2021. С. 68–72.

41. Титикало В.С. Розвиток компетентнісно-функціональної складової економічного потенціалу підприємства в умовах просторової економіки. *Економіка сьогодення в контексті глобальних змін суспільства*: збір. матер. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 4 вересня 2021 р.). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2021. С. 47–50.

42. Титикало В.С. Сучасні тенденції формування елементів реструктуризаційно-модернізаційної складової економічного потенціалу підприємства. *Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 жовтня 2021 р.) Том 2. К.: НАУ, 2021. С. 118–120.

43. Титикало В.С. Цифровізація бізнес-процесів адаптивного управління інтелектуальним потенціалом підприємства. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: proceedings of the 7th International scientific and practical conference*. (December 19-21, 2021) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2021. pp. 640-643.

44. Титикало В.С. Просторовість управління при формуванні економічного потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки*: Збірник наукових статей за матеріалами VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 – 16 квітня 2021 р.). Дніпро: НМетАУ, 2021. С. 291–294.

45. Титикало В.С. Економічний потенціал здійснення розвитку діяльності підприємства. *Наукові дослідження в сучасному світі економіки*: матер. наук.-практ. конф (м. Дніпро, 29 січня 2022 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2022. С. 47–49.

46. Титикало В.С. Загальні принципи формування організаційно-економічного механізму підприємства. *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами*: матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 14-15 квітня 2022 р.) К.: НАУ, 2022. С. 113–115.

47. Титикало В.С. Позиціонування підприємства при формуванні стратегії управління економічним потенціалом. *Розвиток економіки та бізнес-адміністрування: наукові течії та рішення*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 20-25 травня 2022 р.) Том 1. К.: НАУ, 2022. С. 140–142.

АНОТАЦІЯ

Титикало В.С. Методологічні основи просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах постіндустріального розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний авіаційний університет, Київ, 2022.

Дисертацію присвячено науковому обґрунтуванню теоретико-методологічних, методичних і практичних рекомендацій щодо просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства в умовах постіндустріального розвитку. Сформовано методологічний підхід щодо створення концепції просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства на основі розробленої моделі та запропоновано методологічне підґрунтя формування системи забезпечення просторово-процесного управління економічним потенціалом підприємства. Розроблено концептуальні основи формування організаційно-економічного механізму просторово-процесного управління економічного потенціалу підприємства з урахуванням функціональних особливостей економіки знань та цифровізації, економіки послуг та адаптивних змін, креативної економіки та модернізаційного оновлення. Розроблено інтегрований підхід до формування ефективного просторово-процесного управління економічним потенціалом в умовах неотехнологічного відтворення і запропоновано збалансований механізм формування стратегії машинобудівного підприємства в умовах трансформацій та просторово-процесного управління в умовах неоіндустріального розвитку. Сформовано підхід до моделювання процесів рефлексивного просторово-процесного управління складовими економічного потенціалу на підприємствах при визначенні джерела фінансування діяльності.

Ключові слова: економічний потенціал, просторово-процесне управління, підприємство, економіка знань, інновінг, цифрова економіка, постіндустріальний розвиток, концепція, стратегія, організаційно-економічний механізм.

ADNOTACJA

Tytykalo V.S. Podstawy metodologiczne przestrzenno-procesowego zarzadzania potencjalem gospodarczym przedsiebiorstwa w warunkach rozwoju poprzemyslowego. – Kwalifikacyjna praca naukowa dotyczaca praw do rękopisów.

Rozprawa o uzyskanie stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w specjalności 08.00.04 - ekonomia i zarządzanie przedsiębiorstwami (wg rodzajów działalności gospodarczej). – Narodowy Uniwersytet Lotniczy, Kijów, 2022.

Rozprawa poświęcona jest naukowemu uzasadnieniu teoretyczno-metodologicznych, metodycznych i praktycznych zaleceń dotyczących przestrzenno-procesowego zarzadzania potencjalem gospodarczym przedsiebiorstwa w warunkach

rozwoju przemysłowego. Na podstawie opracowanego modelu stworzono podejście metodologiczne do tworzenia koncepcji przestrzenno-procesowego zarządzania potencjałem gospodarczym przedsiębiorstwa oraz podstawy metodyczne do budowy systemu zapewnienia przestrzenno-procesowego zarządzania przedsiębiorstwem. zaproponowano potencjał ekonomiczny przedsiębiorstwa. Podstawy koncepcyjne kształtowania się organizacyjno-ekonomicznego mechanizmu przestrzenno-procesowego zarządzania potencjałem gospodarczym przedsiębiorstwa z uwzględnieniem cech funkcjonalnych gospodarki wiedzy i cyfryzacji, gospodarki usługowej i zmian adaptacyjnych, gospodarki kreatywnej i modernizacji modernizacyjnej, zostały opracowane. Opracowano zintegrowane podejście do kształtowania efektywnego przestrzenno-procesowego zarządzania potencjałem gospodarczym w warunkach reprodukcji neotechnologicznej oraz zrównoważony mechanizm kształtowania strategii przedsiębiorstwa budowy maszyn w warunkach przekształceń i procesów przestrzenno-przestrzennych zaproponowano gospodarowanie w warunkach rozwoju neoprzemysłowego. Opracowano podejście do modelowania procesów refleksyjnego przestrzenno-procesowego zarządzania składnikami potencjału gospodarczego w przedsiębiorstwach przy określaniu źródeł finansowania działalności.

Słowa kluczowe: potencjał gospodarczy, przestrzenno-procesowe zarządzanie, przedsiębiorstwo, gospodarka wiedzy, innowacje, gospodarka cyfrowa, rozwój przemysłowy, koncepcja, strategia, mechanizm organizacyjno-ekonomiczny.

ANNOTATION

V. Tytykalo Methodological foundations of spatial and process management of the economic potential of the enterprise in the conditions of post-industrial development. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Economics in specialty 08.00.04 - economics and enterprise management (by types of economic activity) (051 – Economics). - National Aviation University, Kyiv, 2022.

The dissertation is devoted to the scientific substantiation of theoretical-methodological, methodical and practical recommendations regarding the spatial-process management of the economic potential of the enterprise in the conditions of post-industrial development. A methodological approach to the creation of the concept of spatial-process management of the economic potential of the enterprise has been developed, which will allow to develop its integration properties, which determine the choice and spatial construction of the components of the economic potential.

A formed paradigm of the post-industrial development of society is proposed based on the transformation and contextual dependence of economic theories, which is based on the genesis of economic theories, on the need for intellectualization of social renewal, technology for the realization of economic interests, changes in the content of strategic and social determinants, based on the genesis of management theory and the concept of organizational formation - the economic mechanism of spatial and process management through the rationalization of management decision-making spaces, modern trends in the construction of new platforms in relation to the main directions of

development, problem orientation and the properties of the economic potential of the enterprise.

The developed methodological provisions for the formation of a holistic idea of the laws and features of the spatial development of the economy on the basis of the processes of post-industrial development as centers of coordination and accumulation of economic and social relationships between individual economic subjects and the functioning of integral spatial systems are based on the objective basis of defining the essence of science as contradictory direction of positive or negative impact on the socio-economic environment.

The proposed functional-structural model of the relationship between the economic interests of enterprises and the realization of the economic potential of their development allows realizing the advantages of the developed theoretical and methodological approach to ensuring state regulation of enterprises in the field of forming a system of economic knowledge regarding the functioning of the spatial economy from the standpoint of origin, formation, implementation, coordination and balancing economic interests.

The developed integrated approach to the formation of effective spatial-process management of economic potential in the conditions of neo-technological reproduction is based on the system of ensuring the effectiveness of the spatial-process management of the enterprise, the components of the integrated approach to the formation of the opportunities of the economic potential of the enterprise in the integration process, on the scheme of the development of the model of spatial-process management of the economic potential of the enterprise, certain stages of its construction.

A categorical basis in the field of spatial-process management of the economic potential of the enterprise is proposed through the clarification of the definition of spatial-process management as a type of harmonized influence on economic activity and the system of resource provision of interaction between elements and processes of product creation in defined spaces. The introduction into scientific circulation of such concepts as "spatial-oriented", "spatial" and "transformation" will allow to fully characterize the final result of renewal in the conditions of post-industrial development and the use of components of economic potential in the process of structural-organizational and adaptive-harmonization transformations.

The theoretical and practical approach to the formation and improvement of the economic potential of enterprises in the conditions of structural and organizational transformations consists of the algorithm of the theoretical and methodological approach to the formation and assessment of the economic potential of enterprises in the process of structural and organizational transformations and the model of the correlation dependence of the integral indicator of economic potential on the indicators of restructuring and modernization, market-reproducing, competence-functional and innovative-intellectual components of the economic potential of machine-building enterprises in conditions of structural and organizational transformations.

A balanced organizational and economic mechanism for the formation of a strategy for managing economic potential in the process of structural transformations due to the coherence of the stages of forming a strategy for managing the economic potential of machine-building enterprises is achieved through the use of organizational and economic methods, tools and techniques, a hierarchy of goals with their content, a system of general principles and a developed matrix of relationships connection of spaces according to the level of the economic potential of the enterprise and the form of financing of the corresponding level of the economic potential of machine-building enterprises in the conditions of post-industrial development.

A scientific and practical approach to the diagnosis of increasing the economic potential of enterprises in the context of ensuring development on a post-industrial basis and Industry 4.0 was improved on the basis of the expansion of the research toolkit in order to determine the factors influencing the growth of the economic potential of machine-building enterprises through an in-depth analysis of the trends in the development of the industry, the study of macroeconomic prerequisites for the management of the economic potential of industrial enterprises, which allows taking into account the state of the economic environment and determining the prospects for the development of industrial enterprises in the near future.

Key words: economic potential, spatial and process management, enterprise, knowledge economy, innovation, digital economy, post-industrial development, concept, strategy, organizational and economic mechanism.

ТИТИКАЛО ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОСТОРОВО-ПРОЦЕСНОГО
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА В
УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Надруковано згідно з оригінал-макетом автора

**ПІДПИСАНО ДО ДРУКУ 04.11.2022 р.
ФОРМАТ 60 X 90 1/16. ПАПР ОФСЕТНИЙ.
ДРУК НА РИЗОГРАФІ. УМОВН. ДРУК. АРК. 1,9
ТИРАЖ 100 ПРИМ. ЗАМ.№ 257**

**ЦЕНТР ОПЕРАТИВНОЇ ПОЛІГРАФІЇ ТОВ «РЕЙТИНГ»
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖ. РЕЄСТРАЦІЮ Ю.О. А00 № 507350
61002, М. ХАРКІВ, ПРОВ. СОЛЯНИКІВСЬКИЙ, 4.
ТЕЛ. (057) 771-00-92, 771-00-96.**